

خه بانی گه لی کورد
له
یادداشته کانی

دعای چهارده تنی، دا

لایه ره یه ک له
مستور شه کانی شیخ مه جمون
وسپکو وهه ستان کانی
زه واندر .

زیک و خستن و ناماره کردنی بوچاپ
جه لاله تی

زنجیره ای
هه به شه
۱۰

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

پراي دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا النقای)

بۆدابهزانندی جوهرها کتیب:سهردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للکتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

خەباتى گەلى كورد له

يادداشتە كانى

« ئەحمەد تەقى » دا

رىك خستىز و نامادە كردنى بۆ چاپ

جەلال تەقى

« لاپەرە يەك له شۆرشە كانى شىخ محمود ، سىمكو
مەستانە كەى زەوانلىز و بە يۈەندى بە وولاتانەو ،

لەسەر ئەركى كاك فەھمى قەفتان لە چاپ دراوہ

چهند ووشه یهك دهر باره ی نهم نووسراوه

ئهوهی له سه ره تاي نووسراوه كه ی مامه سالحما (میژووی گهلی كورد) و وتم تیستهش هه ره ئهوه دووباره ئه كه مهوه كه له ناو سهرو دهر و نو سنگی ئهوانه ی میژووی نزیک ی گهلی كوردو رووداوه كاتیبا بهشداریان كردوه ئهوه نده مهتریالی به نرخ هه یه ئه گه ره بخریته سهه كاغزو بكه و یته بهردهست ئهوه ئاسۆیه کی نوئی فراوان له بهر دهم نووسینه وه ی سه ره له نوئی میژووی نزیک ی گهلی كورد ئه كاته وه . جا ئهم نووسراوهش شتیكه وا ، زۆر مهتریالی نویمان دهر باره ی ئه وه رۆژه پر رووداوانه ی دوا ی شه پری گیتی به كه م ئه خاته بهردهم . زۆر كون و قوژبمان بو روون ئه كاته وه كه هه تا ئه مپۆ وه ها ئاشكرا روون ته كراونه ته وه . له پیش هه موو شتیكدا جاریکی ئه وه راستیه ئه خاته بهردهم هه موان كه امپریالیستی انگلیزی قهت بشتی گهلی كوردی نه گرتوه و ئه وه ی له سه را نه یوه دهستی یارمه تی بو درێژ بكا . هه تا تیسته هه ن وا ئه زانن كه تنكلیز و یستوو یه تی شتیك بو كورد بكا و كورد خۆی بیی ته هینا . له م نووسراوه تا ئهم سیاسه ته دوو روویه ی امپریالیستی انگلیزمان بو ئه خاته روو ، و ئه وه شمان لا روون ئه بیته وه كه امپریالیستی هه میشه دوژمنی هه ره گه وه ی گهلی كورد بوه و په رژه وه ندی به كانی قهت له گه ل په رژه وه ندی بزوو ته وه ی رزگاری گهلی كوردا به کی نه گرتوه ته وه هه ره ها ئه وه ش دهر ئه كه ویی كه شیخ محمود دوژمنی انگلیز بوه و چاره یانی نه ویستوه و ههستی به فرو فیلان كردوه و زانیویه تی یاری له گه ل ئه كه ن به لام چاری ناچار بوه چونكه هه چ كوئی به کی تر نه یوه

بشتی بی بهستی و بهنای بهرته بهر • شیخ محمود ههتا ما ههرد دوزنی
 ئینگلیز بو ، باشرین بهلگه ئه و نامه به بهتی که بو قازی محمد سهروکی
 گوتماری مهابادی نارد به بوتهی دروست بوونی کوماره که وه و که تیاپیدا
 نهوست : • سیاسه ته میکیافیلیه کهی امپریالیستی ئینگلیزی ده رباره ی گهلی
 کورد له سهر ئه و ری وشوئینه نه خشه کرابوو که بزوتنه وه ی رزگاری
 کورد و گهلی کورد هه میشه بی هیزو لاواز و پارچه پارچه بیت ههتا قهت
 نه چته رنگای بهک گرتن و ئه و هیزو توانایه ی لا دروست بی سهر که وئی
 و دزی بوهستی و له ری به رزه و ونده کانیا بته کوئینگی گه و ره •

ههروه ها ئه م نوسراوه گه لیک شتی تریشمان بو روون ئه کاته وه ،
 ته وه ش بیروپا و ههست و نهستی سهر کرده کانی کورده که له و روژانه دا
 میزروی نزیکگی گهلی کوردیان دروست ئه کرد • چوونی نووسه ر بو
 نلو عه شیرته کورده کان ههروه ها به شدار بوونی له بزوتنه وه کهی ره واندر
 و به یوه ندی له گه ل شیخ محمود و سمایل ئاغای سمکو و بنه ماله ی
 شه مدینان و بدرخان و بگره به یوه ندی له گه ل کار به ده ستانی تورک و
 روس ، ده رخستی بیرورای ئه مانه به گشتی ئه مه به راستی نرخیکی
 گرنگ ئه دا به م نوسراوه • خۆزگه هه موو ئه و که سانه ی روژانی خۆی
 به شدار ی ئه م روودا وه گرنگانه ی که م و زۆر کرد وه دریتی نه کا و چی
 له بیروما وه بیخاته سهر کاغه ز و بلاوی بکاته وه ، ههتا بته سامانیکگی تر و
 له سهر ری وشوئینی جاریکگی تر بتوانی سهر له نوئی بزوتنه وه ی کورد له و
 سهر ده مه دا بنوسر ئه وه •

دکتور کاوس قهفتان

بهغدا - مارتی ۱۹۷۰

ولایتی و آن کران بر معادته ، و اجمالی و بیت بود که است بکری به نویسی حرکت . به شیوه
 و با ناسی ، و لوله لای با ناسی انگیزه گانه ، شصت سوار عکری لیون که در دیار به دور قوت
 می باشد که در گوایه که بریانه اداره که کرد و تصادف بود و روزانه با شصت نفره معین در طرف
 حایل که وه که در راه و احوال ثابتون که میماند به را بر ضابطه که در طرف قوتی ^{مستقیم} و مستقیم بود
 در فرماندهی شیخ جواد و عذرهای با دوحه تقوی صلوات الله و ضابطه و بیت نفر عکری قوتی ^{مستقیم} و مستقیم بود
 سه ر قوتی با ناسی را و در شفقاً زبان به سه ریای پنج و نوسوار یانه به اولاد و اشک که میماند و سه سوار
 و سوار سوار یکانه فراری کرد که یکسان سه قلاوه وه و ضابطه که شایسته اسیر کرد و به تقوی که در طرف
 محافظی ضابطه که مع الاسف در طرف خانه خوی مقول بود که کوراً و اسیره گمانه ضابطه ^{مستقیم} و مستقیم بود
 و لایحه وهی که کور بود در برون - حضرت ^{صلوات} در آن که تم - که سی جسته وه ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 و تالیله زور که دته ده ست قوتی ملای و بوضعی که کل مفزه قوتی ^{مستقیم} و مستقیم قوتی ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 بکلی که به عالمی که بر و ^{مستقیم} و مستقیم در غل و زانیه زوری انگیزه گانه که بود که با ناسی و هم
 و کهوری ضبط و محافظی که بود قوتی ملای و ^{مستقیم} و مستقیم حرکت زور تأییدی کرده سه ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 و نفوذی قوتی ملی نویسی کرد بوزیر که ^{مستقیم} و مستقیم و فارس سغانی بسیار ^{مستقیم} و مستقیم که بر ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 حرکت و میزان قادر که ^{مستقیم} و مستقیم قلاوه که ^{مستقیم} و مستقیم جنبه عالمی انگیزه بود و لایحه وه ده ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 و دوشی که گمانه و کاله و سار ^{مستقیم} و مستقیم بلطوطه که ^{مستقیم} و مستقیم قوتی ملای و شیخ احمدی ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 و لایحه ، برون خیر صافین مفزه و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 که تمیل شیخ ^{مستقیم} و مستقیم که ^{مستقیم} و مستقیم قوتی ملای و میزان ^{مستقیم} و مستقیم ^{مستقیم} و مستقیم که ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم قوتی ملای و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم و لایحه و ^{مستقیم} و مستقیم خوی
 شاعر سوار که ^{مستقیم} و مستقیم شاعر بود و ^{مستقیم} و مستقیم سوار ^{مستقیم} و مستقیم و ^{مستقیم} و مستقیم خوی

نمونه نویسی نه محمد تقی

پيشه‌کي

که محمد به‌قي له ۱۹۶۰/۱/۱۳ دا فەرمانی خوی به‌جی هینا دوو دانه له یادداشته دهست - نووسه‌کهی به‌جی مابوو ، یه‌کینکیان په‌پراوینکی بزاره‌کراوی ناماده و شهوی تریان یه‌که‌م دهست - نووسی ، یان بابلی‌ین یه‌که‌م مسوده . که له‌سه‌ر چند به‌په‌یه‌کی جیاجیا نووسیویوه‌وه داخی گرام له ۱۹۶۴ دا و له‌به‌ر نه‌بوونی یه‌کینکی وا له‌ماله‌که‌دا که پاریزگاری بکات له‌گه‌ل زور په‌پراوی به‌نرخي تر دا دانه ناماده‌کراوه‌کهی فهوتابوو . باش بوو پیش رویشتم بو دهره‌وهی عراق له کوتسایي (۱۹۶۰) دا دانه په‌په‌په‌یه‌که‌یانم خزانپوه‌کونه دیواریکه‌وه و سواغم دابوو ، و به‌مه له له‌ناوچوون رزگاری بوو بوو .

خوالیخوش بوو وه‌ک خوی له‌سه‌ره‌تا‌که‌یدا نه‌لی تم یادداشتهی بو نووه‌نه‌نووسیوه‌ته‌وه که له چاپی بدات ، به‌لکو پتر بو نه‌وه بوه که ماموسته ره‌فیق حیلمی له‌نوسینه‌وهی یادداشته‌کانی خویدا دهرباره‌ی شورشه‌کانی (شیخ محمود) که‌لکی لی وه‌ربگری - له‌کانی خویدا دانه‌یه‌یشی یتسکه‌ش به‌ماموستای خوالیخوش بوو ره‌فیق حیلمی کردبوو - وه له‌به‌ر شه‌وهی که پله‌ی خویندنه‌وهی کوردی محمد ته‌قی پله‌ی خوینده‌واری نه‌و کاته‌بوه که تایدا زیلوه شه‌ویش به‌همان شه‌وه نووسیویوه‌تی . له‌په‌رته‌وه له‌کاتبی ناماده‌کردنی تم یادداشته‌دا بو له چاپ دان زور به‌یویشتم زانی که بیخمه‌سه‌ر شه‌وهی نووسینی تازه‌ی کوردی به‌تایه‌تی له‌شیلادا هه‌رچه‌نده هه‌ندی که‌سیش له‌سه‌ر نه‌و پروراپه‌بوون که وه‌ک

خۆی بېئېنەوۈ باشترە ، بەلام چونكە پېشكەوتن و بەرەسەندنى نووسىنى تازەى كوردى لەگەل جۆرى ئەو نووسىنانەدا ناگونجى لەبەر ئەوۈ بېروپاي گۆپىنى بۇ شىوۈى تازە بەسەر بېروپاي هېشتەوۈيدا وەك خۆى زال بوو ھەرچەندەش بەپىئى توانا ھەول دراوہ كە پارىزگارى جۆرى داپشتى رستەكان و قسە راستەوخۆى پېشەواكانى وەك (سەمكۆ) و (شېخ محمود) بىكرى . ھەروەھا ، وە بۇ ئەوۈى كە خويئندەوارى بەرىز لە جۆرى نووسىنى خوالىخۆش بوو شارەزايى - كە ئەمەش تارادەيەك ئەبىتە ھۆى شارەزا بوون لە شىوۈى نووسىنى ئەوكاتە بەتىكرايى ، يان راست تر ، شىوۈى نووسىنى پياوانى پەروەردە كراو بە وىژەى ئەو كاتە - لەبەر ئەمە دوابەشى يادداشتەكە بەپى گۆپىنى شىوۈى نووسىنى و ھەتا (ئېملا) كەشى ، چۆن خۆى نووسىوۈتەوۈ ھەر بەو جۆرە خرايە بەر چاۈ .

ئىردەا بەپىوېستەم نەزانى كە من لە ژيانى خالە ئەحمەدم بىكۆلمەوۈ چونكە وەكو خۆى لە سەرەتاكەبدا ئەلئى : « ئەو رووداوانەى پەيوەنادى ھەبىت بە ژيانى گەلەوۈ زۆر لەوۈ بەنرخترە كە باسى ژيانى يەكېك بىكات ، . ھەروەھا گرنىگرىن رووداوى ژيانى ئەو ئەوانەيە كە لەم يادداشتەدايە و پەيوەندى بە شۆرشەكانى شېخ محمود و رەواندز و سەمكۆوۈ ھەيە . ئىتر بېجگە لەمانە ھەرشىكى تىرىشى بەسەر ھاتبى دوورە لە رووداۈە مېزوۈبەكانەوۈ و پىوېست بە نووسىن ناكات .

خوالىخۆش بوو زۆر كارەساتى خويئىنى گەلەكەى دېبوو ، بەرادەيەكى وا كە « مەئىوس ، بوو بوو لەوۈى گەلەكەى بىگاتە ئامانج ،

ههتا زۆر جار به داخ و خهفه تهوه که ئهم باسانه ی ئه گه پرایه وه ئه یووت :
• به داخه وه ئه وه لانه ی ده ست کورد که وتبوون نه توانرا به کار به تره ،
تازه زۆر زه حمه ته هه لی تری وای ده ست بکه وێ • ، دياره مه به سستی
له مه زیاتر له وه لانه بوو که ده ست شیخ محمود که وتبوو ، له
یادداشته شدا روونی ئه کاته وه که هه له به ته نها هه له ی شیخ نه بوه و زۆر
لانی تریش له مه هه لانه دا به شدار بوون •

ئه حمه د ته قی یابوینکی خیره ومه ند و دل ساف بوو • به دیزایی ژیا نی
دلی که سی نه شکانده ، و به پیی توانا یارمه تی هه موو که سیکه داوه •
یادی به خیر بی و جیگای به هه شت بی •

جەلال تەقی

به غدا - ۱۹۷۰/۲/۲۶

سەرەتا

مامۆستای بەرئیز و زاناو دۆستی دێرینم رەفیق حیلمی بەگ لـ ۱۹۵۴ دا نامە یەکی پر دلسۆزی بۆ ناردم و داواى لى کردم که هەندى زانیاری دەربارەى وەزعی کوردستان و سلیمانی لەپیش شۆرشەکانى (شیخ مەحمودى) قارەمان و لەکاتى شۆرشە کەیدا بۆ بنێرم . وە زۆریشى هان دام که دەست بکەم بە نووسینە وە یەکی تەواوى ئەو کارەسات و روو داوانەى که خۆم ئاگام لى ی بوه . وە فەرمووشى که خەریکی ئامادە کردنى یادداشتهکانى خۆیەتى بۆ لە چاپ دان .

لەراستیدا من لە دەمیکە وە ئەمویست ئەم شتانه بنوسمە وە ، بەلام هەر ئەو نەدەت ئەزانى وازم لى ئەهینا و تەواوم نە ئە کرد هەتا ئەو نامە یەى مامۆستای - بەرئیزم بەجۆرێک هانى دام که بەگەرمى دەست بکەم بـ نووسینە وەى ئەو شتانهى دەمێک بوو لەمیشکەدا بەنگى خواردبوو . وە ماو یەکی کەمدا تەواوم کرد و دانە یە کیشم بەپى داوا کردنى خۆى بۆ مامۆستا رەفیق بەگ نارد . لەراستیدا من ئەم یادداشته نام بۆ ئەو نەنووسى وە تەو که رۆژێک لە رۆژان بلاو بکرتە وە ، من و ئەمە کوجا مەرحەبا ! زیاتر بۆ ئەو م بوو که ئەگەر نرخیکی میزویى ئەوتوى هەبى با مامۆستا رەفیق حیلمی کەلکی لى وەربگرى (۱) .

---

(۱) مامۆستا رەفیق حیلمی لە بەشى شەشەمى یادداشته کەیدا (۱۹۵۸ - بەغدا) کەلکی زۆرى لى وەرگرتو و زۆرشتى بە یارمەتى یادداشته کەى ئەحمەد تەقى روون کردۆتە وە .

« ج . تەقى »

زۆر كەس داوام لى ئىكەن. كە بە درىزى باسى زىيانى خۆم بىكەم ،
 ئەمە شىكى زۆر پىويستە ؟ بە پىروراى من نە ! چونكە ئەو رووداوانەى
 كە پەيوەندى ھەيىت بە زىيانى گەلەوۈ زۆر لەوۈ بەنرخترە كە باسى زىيانى
 يەكك بىكات . لەگەل ئەوۈشدا رووداۋىكى سەير لە زىيانى خۆمدا باس
 نەكەم و ھېچى تر .

وەك زوربەى لاوانى ئەو سەردەمە لە ناو خىزانتىكى دىنداردا
 يىگەيشتبوم و ئارەزوۋى خىزمەتى دىنم ئەكرد ، ھەر ئەمەش بوو كە
 واى لى كىردم لەگەل چەند دۆستىكىمدا شار بەجى بەيلىن و لەگەل
 دەرويشەكانى شىخدا بىچىنە خەلۈتەوۈ و ماۋەى چىل رۆز دوور لە
 ئاۋەدانى و شارستانى زىكرى خوابىكەين و شو ، و رۆز بە تەزىبىحات
 كىردن و (لا الە الا اللە) بەرىنە سەر . نازانم دەرويشەكانى دۆستم چى
 خىرىكىان لەجەنابى شىخ عبدالكريم دى و چى چاكەيەكىان بەخىرا
 گەپاند ، بەلام ئەوۋى باشى ئەزانم ئەوۋەيە كە رىخۆلەكانم ھەموۋى بە
 ماشىنە و نىسكىنە خوسايەوۈ ، چاۋەكانم بەھۆى نەبىنى تىشكى رۆزەوۈ
 كەوتە پەشكەۋىشكە كىردن و ھەرئەوۋەندەى ماپوۋ كە لەشم كەپرو
 ھەلئىتى ، كە ھاتىمەۋە مألەوۈ و داىكم بىنى برۆ درىزەكانم چىگەى تىداۋە
 كەوتە قىز رىنەوۈ و زىرىكە كىردن . ئەمە بوۋەھموۋ ئەو كەلكەى لە
 خەلۈتەى شىخ وەرم گرت ، و ھەر ئەمەش بوۋ كەواى لى كىردم زىاتىر
 دوۋى كىلاۋى باپردوۋ نەكەوم . رۆز كەس واىان لىك ئەدايەوۈ كە وازم

له دین هیناوه ، بهلام ئایا واز له خه لوه تی تاریک هینان نهوه ئه گه به نئی که
یاو کافر بوویی ؟ نهوهی واتی ئه گات گهردنی ئازاد بئی •

ههر چه نده وازم له خه لوهت هینا به لام له دلدا خوا به رستی خوم
ههر کردوه و ههر ئه یکم و کور نووش بو ئه و هیزه ئه بهم که هموو
زیندوو ، و مردووی درست کردوه •

ئه حمهد ته قی

سلیمانی ۱۹۵۵

كورد له سهره تاي جهنگي به كه مدا

له شهري جيهاني به كه مدا ، وانا له (۱۹۱۴) دا به توردووه كه مانه وه
چووين بو سوريا و له ويشه وه بو (وان) و (نهرزوروم) و هه تا شورشي
تۆكۆبهري ۱۹۱۷ مائه وه . له و ساله دا ، پاش سهر كه وتي شورشه گهي
روسيا و به جي هيشتي هموو ناوچه كاني توركي و قفقاس له لايه ن
له شكري رووسه وه ، سوپاي توركي كه وته په لامارداني نهرمه نيه كان كه
ته نها له شكري چه كدار بوون له و ناوچانه دا مابوونه وه پاش كسانه وه ي
له شكري رووس ، نه وه ي شياوي باسه نه وانيش هه ر به چه كي رووس
پرچه ن كرا بوون . له هموو لايه كدا له شكري نهرمه ني شكا و گه پرايه وه
دواوه ، وه هموو ناوچه كاني توركي و نازربايجاني رووسي و تفليس
له لايه ن له شكري توركه وه داگير كرايه وه .

له ناوچه موسلمانه كاني تيره له ژير فرمانده ي نوري پاشاي براي
نه نهر پاشادا . يسلام توردووسي ، دروست كرا به و نيازهي كه نه م
له شكري گه و ره به له تيرانه وه په لاماري ئينگليزه كان بدات و (به غدا)
سه ندرتته وه . به لام كه له ۱۹۱۸ دا (بولغاريا) خوي دا به ده سه وه
(محوره) شكا و پاش مواتره كه هاو په يمانه كان چوونه نه سه موله وه ئير
له شكري تورك به ره لايي تي كه وت و هيزي نه ما ، پاش نه مهش دووباره
ده سه لاني ئينگليز گه پرايه وه قفقاس .

له م كاته ندا كه توردووه كه ي تيمه گه يشته وه (باتومي) (۱) خوي

(۱) ئيستا باتومي نه كه وینه به كيتي سوڤتته وه .

دا به دهسته وه و چه کی بو ئینگلیزه کان دانا • تابووری تیمهش که زور بهی
خه لکی سلیمانی بوو له باتوومه وه بهرمو ئهسته مول گه پانه وه و له
قشله ی (سه لیمی) له (ئهسکدار) دابه زین •

له ئهسته مول ، وانا پاته ختی خه لافهت ، هموو شتیک که وتبووه
زیر دهستی هاوپه یمانه کانه وه و خو کومه تی تور کیا هه ر ناوی مابوو ،
به راده یه کی وا که گه پانه وه ی تیمهش بو عراق نه بووایه به پرسی
ئینگلیزه کان بوایه • بهم جوړه له قشله ی سه لیمی ماینه وه •

روژنیک له ئهسکه داره وه بهر وه ئهسته مول سواری پاپوړ بووین •
له پاپوړه که دا له گه ل جه نابی توفیق به گی مه محمود ناغا ، وانا پیره میردی
خوالیخوش بوو دا یه کتریمان ناسی که ئه ویش به ریکه وت تهو گه شته ی نه کرد •
که زانی تیمه خه لکی سلیمانین و له سوپا مه ره خهس کراوین و جاوه پئی
ئه وه یین ئینگلیز رینگه مان بدات بگه پئی نه وه وولات که وت ه گفت و گو
ده رباره ی « کومه له ی کورد » که له ئهسته مول به سه رو کایه تی شیخ
قادری نه هری دروست بوو بوو ، وه ووتیشی که ئه و - وانا شیخ قادر -
ره نکه بتوانی چارنکی گه پانه وه مان بکات ، وه داوای لئی کردم که
بچه خزمه تی •

بو روژی دواپی من به ناوی هاوپرینکانه وه چوومه خزمهت شیخ ،
هه پاش گفت و گو یه کی کهم بریاری دا که هه ولمان بو بدات و مؤله تی
گه پانه وه مان بو بخوازی ، ههروه ها داواشی کرد که یتس گه پانه وه مان
جاوی یتیم بکه و ته وه چونکه یتسی یتیم •

پاش چند رۆژنیک بریاری گهرا نه و مان له رینگای نه ده نه وه ده رچوو .
 که جوومه وه لای شیخ قادر فەرمووی که له سلیمانی ئینگلیزه کان به
 سه رۆکایه تی شیخ مه محمود ئیداره به کی کوردیان یک هتساوه و به ئیتی
 دامه زانندی حوکومه تی کوردستانیشیان به تیمه داوه . به لام وا دیاره ، وه
 هه موو نیشانه به ک نه وه . نه گه به نئی که له گه ل شیخ مه محمودا که وتوونه نه به
 هر و فیل ، ههروه ها له گه ل تیمه شدا به راستی نایه نه یشه وه ، له بهر نه مه
 به شیخ مه محمود بلتی که هه تا له توانیدا هه به جاری له گه ل ئینگلیزه کانا
 ئیداره بکات هه تا بزاین له نه نجومه نی جیهانیدا ده رباره ی کوردستان چی
 پر یاریک نه درئی . ههروه ها نامه به کیشی دامی بو جه نابی شیخ مه محمود .

له گه ت و گو که ماندا عه رزی جه نابی شیخ قادرم کرد که به بیرو رای
 من نابی هیچ دلک به نه نجومه نه جیهانیه کان به ستین چونکه هه موو به لگه
 و نیشانه کان واته گه به نن که کهس دلئی به کورد ناسوتئی و ته نها نه ئیتی به
 جالاکی خو مان شتیکمان ده ست گیر بیی . فەرمووی نه مه راسته به لام بو
 گه ئیکی بی که سی وه ک تیمه که جاری خو مان هه چمان بی ناکرئی باشتر نه
 وا له لایه ک بکه ین پیمان بگه به نئی ؟ عه رزم کرد نه میش راسته به لام
 چاکتر وایه خو مان زوو نه ده ین به ده ست هیچ لایه که وه چونکه هه ر که
 زانیان شلین ئیتر به بی ده سه لاتمان تی نه گه ن و نه یانه وئی مه رجی خو یانمان
 به سه را به ستین .

وه له حاسل قسه مان زۆر کرد ، له زۆر شتا بیرو رمان جیاواز بوو ،
 له زۆر شتیشدا ریک که وتین ، به تابه تی گرنگیمان دا به وه ی که بیو
 شیخ مه محمود هه تا نه توانی جاری له گه ل ئینگلیزدا هه ل بکات ، چونکه

تازه تووشیان بوه و چاری کورد ناچاره . خو ئه گهر ئینگلیز له باشه روژدا
 نیازیان باشربوو ، وه به راستی ویستیان یارمهتی کورد بدن واهه تا
 سهر پتویسته له گهلان بمیینه وه چونکه با ئه وانیش مه رجی خو یان دابتن
 ئه گهر به راستی که لکی کوردستانیان بوئی واتیمهش که لک به وان
 بگه یه نین زیانی چه ؟

* * *

له کاتی گه پرانه وه ماندا له ئه دهنه و حه له به وه من له مو سل نه خو ش
 که وتم و له گهل چه ند هاوری به کما له وی ماینه وه . که باش چاک
 بوونه وم گه پامه وه بو سلانی باری شار باش نه بوو . له مزگه وتی گه وره
 هه والی شیخ مه محمود له جه نابی ماموستا مه لا حه مه ئه مین پرسی فه رموی
 که ئیستا له گهل (میجره گرینه اوس) ی راو ئی که ری ئینگلیزدا په یوه ندی
 باش نیه و میجره ده رباره ی شیخ بیرورای خراپه .

بو به یانی چوومه خزمه تی شیخ مه محمود نامه که ی شیخ قادرم دایه
 و راسپارده کانم پی ووت . فه رموی که ئه ویش له گهل ئه و بیرورایه دایه
 که له گهل ئینگلیزه کاندایه بگونیجیت و تاراده په کی زور بی دلیان نه کات به لام
 ئه وان هه ر به هانه ی پی ئه گرن و هه ولی ده ست کورت کردنه وه ی ئه دهن ،
 له بهر ئه وه دلێ یان کر می بووه . وه ووتیشی که تی ناگات بوچی
 ئینگلیز کرده وه ی وایه .

به لام ئاشکرایه که ئینگلیز هه ر له سه ره تاوه نیازی باش نه بوه بویه
 ته گه ره ی خستوته هه موو شتیکه وه که که لکی نه ک هه ر کورد ،
 بالکو هه موو گهلانی بهش خوراویشی تیدا بوه .

پاش ئه مه له گه‌ڵ شێخدا ده‌رباره‌ی باری تورکیا و خه‌لافه‌ت زۆر
دواین •

بۆ ئه‌وه‌ی به‌ته‌واوی ده‌رباره‌ی ده‌وری جه‌نابی شێخ مه‌حمود بزاین
ای به‌باش ئه‌زانم که که‌می‌ک له‌ ژبانی بنووسم •

شێخ مه‌حمود کوری شێخ سه‌عیدی حه‌فیدی کاک ئه‌حه‌مدی شێخی
کوری شێخ مادفی نۆدی‌یه که یه‌کی‌ک بوو له‌ زانا مه‌زنه‌ ئاینه‌کانی
کوردستان • هه‌رچه‌نده شێخ مارف پتر خزمه‌تی زبانی فارسی و عه‌ره‌یی
کردوه له‌ گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا جینگای شانازیه‌کی گه‌وره‌یه بۆ گه‌لی کورد •

ئهم خێزانه‌ خانه‌دانه‌ی شێخ مه‌حمود پتر له‌ (۱۵۰) سا‌له‌ له‌
کوردستاندا ناوبانگیان بلاوه و جینگایه‌کی تابه‌تیان هه‌یه • هه‌موو گه‌لی
کوردستانی ناوچه‌ی سلیمانی وه‌ به‌تابه‌تی له‌ لادێکاندا به‌چاوی رێزو
پیرۆزه‌وه ته‌ماشای هه‌موو وه‌چه‌یه‌کی شێخ مارفیان کردوه • له‌به‌رئهمه‌ش
بوو که هه‌ر له‌ مندالیه‌وه شێخ مه‌حمود جینگایه‌کی گرنگی له‌ دلی
هه‌مواندا گرتوو ، به‌تابه‌تیش که هه‌ر له‌ مندالیه‌وه تازایی وچالاکی و
زیره‌کی نواندبوو •

ئه‌وه‌کانی شێخ مارف نه‌ک هه‌ر له‌ ناو کوردستاندا ریزیان ئه‌گیرا
به‌لکو له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی عوسمانیشه‌وه حسابیان بۆ ئه‌کرا ، به‌راده‌یه‌کی
وا که سولتان عبدالحمیدی دووه‌م شێخ سه‌عیدی حه‌فیدی به‌می‌واوی
بانگ کرد بۆ ئه‌سته‌مول شێخ مه‌حمودیش که هیشتا مندال بوو له‌م
گه‌شته‌دا به‌شداری کرد • هه‌ج دوورینه‌ که هه‌ر له‌و کاته‌وه و پاش بینه‌ی

زبانی شاهانهی سولتان پیری پاشایه تی و دهسهلات داری کهوتیه
میشکوهه .

نهریت و عاداتی کورد ناگوپئی ، و هرروه خوی ئه میتیه وه بویه
که باش گه پرا نه وهی شیخان له ئهسته موّل دیان ئهستیره یان نهک هر له
بهرزیدایه به لکو ئه نانهت سولتانیش دل نه وایان ئهکات هموو کهوتیه
کوپنووش بو بردنیان و به هموو جوړیک کهوتیه خزمهت کردنیان ،
ئاغا و بازرگانه دهوله مهنده کانی لئی ده رجیت که له ژیره وه ناحه زیان
بوون چونکه دهسلاتیان به هوی بهرزبوونه وهی شیخان نه کهوتیه
مه ترسیه وه . هموو وولات به سهرزاره کی بوون به دوستیان ، هیچ
دووریش نیه زور به یان هر له بهر ئه وه بووئی که که لکیان لئی وه ربگرن .
ئهمهش زور به ئاشکرا هر له یه کهم ئاوا بوونی ئهستیره ی بهختی شیخان
دهر کهوت . ئه وه بوو که له سالی (۱۹۰۸) دا سولتان عبدالحمید لایرا و
له سلیمانی لقی کومه لهی « اتحاد و ترقی » له ئاغا و تاجر و زاتبه
ناحه زه کانی شیخ سعید دامه زرینرا کهوتیه دوژمنایه تی له گه لیاندا و به
فیتنه و فروولی وایان له حوکومهت کرد له سلیمانی به دهست به سهری
به ره و موصل دهریان په پرنئی . ئهمهش ئه توانم بلیم که سه ره تای چاره
رهشی و بی بهختی بوو که له وه باش تووشی شیخان بوو .

ناحه زانی شیخ سعید به مه وازیان نه هتیا ، له موصلیش کهوتیه
پروبیانوو دوژینه وه و ییلان دانان ، به جوړیکی وه ما که له دووهم روژی
جهزنی قوربانی سالی (۱۹۰۸) دا به ته گیریکی چه په لانه که (زه کی
پاشای) والی موصلیش به شداری تیدا کرد - که خوی یه کیک بوو له
ئهدامانی کومه لهی (اتحاد و ترقی) - و له ئه جامدا خه لکی موصل

پهلامارتيكى دړندانه‌ى شېخانيان داو به يارمه‌تى كاربه‌ده‌ستان و بوليسى
حوكومت كوشتارتيكى زوربان لټى كردن . شېخ سعید و شېخ محمدى
كوپيشى له‌ناو كوزراوه‌كاندا برون .

زور كس نه‌په‌وى تاوانى هه‌لگيرسانى هم نازاوه‌يه بخاته نه‌ستوى
شېخان خويانه‌وه و ده‌ورى پيلان گير و ناحه‌زه‌كان بشارته‌وه كه گوايا
په‌كلك له‌خزمانى^(۲) شېخ سعید به‌سه‌رخوشى له‌كولانتيكى موسلدا ته‌فه
له‌ثافره‌تيكى موسلاوى نه‌كات و رينگاي پي نه‌گرئى و شه‌ره‌كه له‌سه‌ر
همه‌هه‌له‌گيرسى ، وه كه گوايا بو كرينه‌وه‌ى جه‌ياى خويان
موسلاويه‌كان په‌لامارى كورده غه‌ريبه‌كان داوه . به‌لام ناشكرايه كه نه‌مه
كارتيكى ده‌ست كرد و رينكخراو بوو نه‌گينا چوڼ رئى تى نه‌جئى خزميكي
شېخان بتوانئى به‌سه‌رخوشى له‌گه‌ل شېخ محمد و شېخ مه‌حمودا پروا ،
بيجگه له‌مه‌ش توانج بگرته‌ثافره‌ت . هيج گومانى تيدا نيه كه نه‌ك كه‌س
به‌سه‌رخوشى له‌و كاته‌دا نه‌يان تواینوه له‌حوزور شېخدا بوه‌ستن به‌لكو
نه‌گه‌ر خواردپيشانه‌وه نه‌يان هيشتوه شېخان به‌هيج كولوچيك پي بزانه .
ناشكرايه كه هم قه‌لاچو تى خسته‌ى كورده‌كان له‌موسل به‌ته‌گيرى
كاربه‌ده‌ستاني شاره‌كه بوه ، ناشكرازين نمونه‌ش بو همه‌هه‌وه‌يه كه

---

(۲) به‌پي قسه‌ى ماموستا ره‌فيق حيلمى له‌به‌ى يه‌كه‌مى
يادداشته‌كه‌يدا نه‌و پياوه خزمى شېخان نه‌بوه به‌لكو (به‌ها نه‌فهندي
كوپى عبدالله نه‌فهندي حاجي ثيبراهيم نه‌فهندي) خه‌لكى كفرى
هاورئى‌يان بوه كه نه‌و كاته باشكاتبى ئينحسارى موسل بوه . له‌به‌رته‌وه‌ى
نه‌محمد ته‌قى ناوى ته‌واوى نه‌و كابرايه‌ى نه‌هيتاوه زياتر رئى تى نه‌چ
كه گيړانه‌وه‌كه‌ى ره‌فيق حيلمى راستر بئى .

ئەمۇ خزمەتى شېخانە كە گوايا تۈنجى لە ئافرىقە تە كە گرتىبوو نە كۆزرا ، كە
ئەبۇبايە لە ئېش ھەموو ياندا ئەو لە ناو بېرايە •

بەم قەسبى كوردنى كوردانە ، واتا بە كۆزرائى شېخ سەئىد و
ھاوپىكەنى ، شېخان لە ناو خەلكدا پىر رىزيان پەيدا كىرد ، و بوونە
تېشىكىكى رووناك كەرەوۈ بۇ ھاندانى زۆر لە كوردە كان كە بېرىك لە
ياشەرۆزى خۇيان بىكەنەوۈ و دۆست و دوژمىيان بناسن • بەلام بە داخوۈ
ئەمە ھەر لە سنوورى بېر كوردنەوۈدا مايەوۈ و ھەتا ئىستاش دۆست و
دوژمنمان لىك ناكەينەوۈ •

باش كوشتارە خويناويە كەي موسل بە بيانووى ئەوۈۈ كە ژيانى
ئەوانەي ماون پارىزىرى شېخ مەحمود و زوربەي تىرى شېخان كە لە
موسل بوون دەست بەسەر كران و نەھىلرا بگەرپىنەوۈ سىلمانى ، بەلام
كە جو كومتەزانى خەرىكە كار لە كار بىرازى و عەشايبەرە كوردە كان
نيازي بەلاماردانى موسلىيان ھەيە ناچار بەريان دان و بەرەو سىلمانى
گەرپانەوۈ • ئەو پىشوازيەي كە كران مەگەر ھى ھەزرەتى عەلى كرايى
پاش گەرپانەوۈي لە غەزاكانى ، ھەرۈھا ئەو شىوۈنەي كە بۇ شەھىدە كان
تازە كراپەوۈ مەگەر لە مانگى موھەرەمدا بۇ ھەسەن و ھوسەين كرايى •
ئا ئەمە بوو بارى شېخان ئېش ھەلگىرسانى شەپرى جىھانى يە كەم •
ئەم كارەسائەش بوو بەھۆي ئەوۈ كە دووبارە ئەستىرەي شېخان گەش و
بېتەوۈ و دووبارە ھاوكار و دىلسوزيان زيادى كىرد •

پاش ئەمە شەپرى جىھانى يە كەم ھەلگىرسا • كە عوسمانى كەوتە

شەپەرەو ئەم شەره عراقیشی گرتەو ، چونکە ئەویش بەشیک بوو لە
ژێردەسلاتی عوسمانی .

ئینگلیز لە بەسرەو دسەتیاں پێ کرد و بەرەبەرە داگیریاں کرد .
کە بەغدادیان گرت و بەرەو کەرکوک کشان شیخ مەحمود خۆی پێ
نەگراو بەلەشگریکی کوردی هەزار سوارەو بەرەو روویان کشا .
دیارە کە شیخ بو یارمەتی دانی تورک دزی ئینگلیز کەوتە جەنگەو
مەبەستی تاینی پالی پتو نابوو ، وە هیچی تر ، ئەگینا چۆن وازوو ئەو
هەموو زۆرداریەیی بێچووەو کە تورک نەک هەر لەگەڵ شیخاندا ئەیکرد
بەلکو چەند سەد سائیک بوو هەموو گەلی کوردی ئەچەوساندەو .
شیخ بەناوی غەزاو هەلی کوتایە سەر لەشکری رووسیش وە لە

پنجوینەو بە ئازایەکی بێهاواتاو کردنی بەو دیو سفووردا . بەلام
باش ئەواو بوونی شەپەرە کە و پاک کردنەوی ئەو ناوچانە لە دوزمنەکانی
تورک ، دووبارە تورکیا وەک هەموو کاتیکی تر کەوتە لێدانی کورد و
چەند سەرهک هۆزیکێ لێ دانەبەر شەست تیر کە گوا یا لەکاتی شەپەرە کەدا
چەند دێهاتیکیان تالان کردوو ، بەلام راستیە کەشی لەبەر ئەو بوو کە
دەسلاتی ئەم کوردانە کەم بکمانەو بەتابەتی کە بەهۆی سەرکەوتنە
نایابە کانیانەو دەسلاتیان لەناو هۆزەکاندا پەری سەندبوو .

ئەمە بوو بەهۆی ئەو ی کە شیخ مەحمود زویر بێ و لەکاتی
کە یشتی لەشکرە کە (زەنەرال مارشالی) ئینگلیزدا بو کەرکوک
نەمەیک پتیری بو ویلسونی حاکمی گشتی عراق لە ۱۹۱۸ دا لەم نامە بەدا

داوای لی کردن که ینگلیز یارمته بی بوات بو دامه زرانندی حوکومه تیکی
کوردی له سلیمانی له ژیر چاودیری نه واندا .

تورک بهم نامه یی زانی ، شیخ مه محمودی گرت و له مه حکه مه به کی
که رکوکدا باش کشانه وهی سوپای ینگلیزی به ناوی خه یانه تی ولاتی
عوسمانیه وه بریاری خندکانندی دا، به لام له ترسی راپرینی کورده
لایه نگیره کانی شیخ زانی نه کرد بیخفکینی ، ههروه ها بو پاشه رۆژیش
نیشی پی بوو ، چونکه تورک نهیزانی هه موو کاتیک نه توانی دووباره شیخ
سخه له تینی و له شهردا دژی دوژمنانی عوسمانی به کاری بهیتی . نه وه
بوو له دوا پیدا ، وه به نیازی نه وهی له کانی پیوستی نا که لکی لسی
وه ربگری بهری دا و به خه لات و پاره به کی زوره وه له تشرینی دووه می
۱۹۱۸ دا گه پانده وه سلیمانی و کردی به قاندى مه ده نی ناوچه که .

شه پی به که می جیهانی له ته واو بووندا بوو ، وه تورکه کان بوو
نه وهی له ناوچه ی سلیمانیدا شیخ مه محمودیان به دهسته وه بهیتی بوو
هه پرشه له ینگلیز پی کردنی و نه و ناوچه به یاریزی و نهیدا به ده سنه وه
زور دل نه وایان نه کرد و بو رازی کردنی له قه بی (نه قیب) شیشان دایه و
له وساوه بوو به شیخ مه محمودی نه قیب .

تورکا زوریش نه یوست شیخ رازی بکات و له م کاتهدا زویری
نه کاته وه ، بو به که له تشرینی دووه می ۱۹۱۸ دا بهینی شه پروه ستاندن
بلا و کرایه وه ئیحسان پاشای سه رۆکی له شکری (توردووی شه شه م) له
عراق به ناچاری فه رمانی دا به مونه سه ریفی سلیمانی که ئیداره ی ناوچه که
بدانه ده ست شیخ مه محمود و خو ی ده ر باز بکات . به م جو ره شیخ مه محمود

په ناوی حوکومه‌نی عوسمانیه‌وه بوو به متصرفی نهوتی و حوکمی
گرته‌ده‌ست .

ټینگلیزه‌کان ناگایان لهما همووی هه‌بوو . له ۱۳ ی حوزه‌برانی
۱۹۱۹ دا نوټه‌ری سیاسی به‌ریتانی له‌به‌غذا ده‌رباره‌ی وه‌زعی سنووری
عراق و کوردستان که به‌پټی برپاری پاش جه‌نگ ته‌بوايه دروست‌بکرایه
ته‌له‌گرافیکي بو وه‌زاره‌تی هندستان لټدا تیايدا ووتی : « له‌به‌ر هندی
هوی تابووری و سیاسی و ستراتیجی و اباشه که ناوچه شاخاویه گرنکه‌کانی
وه‌ک سلیمانی و رانبه و کټوبه بخریته سهر عراق . هه‌روه‌ها زاخو و
دهوکیش . هه‌ولټر و ناگری و موسلیش که هټلی ناسینی پټدا ته‌روات له
کوردستان جیا‌بکرینه‌وه ، نام‌دیشیان له گلا‌ه‌بی . »

شیخ مه‌حمود ویستی ههل له کات وه‌ربگری . که بوو به متصرفی
سلیمانی دووباره نامه‌یه‌کی نارد بو ټینگلیزه‌کان و نهم جاره داوای لټی کردن
که به‌پټی چند مه‌رجټک ټینه سلیمانیه‌وه .

به بیرورای من نهم داوا‌کردنه کوت و پره‌ی شیخ زور په‌له‌ی
ټیدا‌بوو وه وای له ټینگلیزه‌کان کرد که به‌چاویکی تره‌وه سه‌یری بکه‌ن و
که‌متر بایه‌خی بی بدن . ته‌بوايه نه‌وه له‌م کاته‌دا که بوو بوو به متصرفی
سلیمانی پټر له‌گه‌ل ټینگلیزه‌دا توند بوايه و نه‌وسا ته‌وانیش حسابیکی نریان
بو ته‌کرد .

بی‌گومان ټینگلیزه‌کان ته‌مه‌یان پټی خو‌ش بوو ، وه به‌لټنی یارمه‌تی
هه‌مه‌چه‌شنه‌یان دا به شیخ ، هه‌روه‌ها (ویلسون) به ناوی خو‌یسه وه

(میجر نوٹیل) ی نارد بو سلیمانی که نهفه ریکی شماره زای خاکسی
کوردستان بوو .

بهم جوړه ټینگلیز به ئاسانی و به بی شهر و به پیشوازیه وه هاته
سلیمانی . (میجر نوٹیل) له تشرینی دووهی ۱۹۱۸ دا و له
کوبوونه وه به کی گشتیدا ، وه به زبانی فارسی که چاکی نه زانی ، به ناوی
(ویلسون) ی حاکی گشتی ټینگلیزه وه به یعه تی به شیخ محمود کرد و
بوو به (حوکمداری کوردستان) .

به لام به داخوه و بو نه گه تی کورد هم قاره مانه نه به زه له باتی
نه وه ی له هم له که لک و درگری و فرمان ره وایه که ی بجه سیستی و
یسلاحانی به که لک بکات که و ته ریک خستی یاری و رمبازین و زیافه ت و
زیافه ت کاری و وازی له فرمان ره وایه راسته قینه هینا . نه وای زانی
که ټیر هموو شتیک ته و او و کوردستانی که سهر به خو ټیک هاتوه و هیچ
مه ترسیه ک نه ماوه . زور به ی ټیتهازی و پووله کیه کانی له دور کوبوه وه
و که و ته که کردن له بناغی فرمان ره و او موله قه که یدا .

شیخ محمود هر گیز هلی وای دست نه که وتوو ، وه له وانه بوو
بنوازیه هم فرمان ره وایه ی بی به به ردی بناغی بو دامه زرانندی
کوردستانی که به کگرتوو ، به تایه تی که هر له کانه شدا . (میجر نوٹیل)
که وتبوه پر ویا گانده له شماره کانی تری کوردستانی عراقدا بو نه وه ی
پیاخته سهر کوردستانی تازه ټیگه شتو . گومان له وه دا نه که ټینگلیز
نهمی له بهر خاتری چاوی ره شی کورد نه نه کرد ، به لکو نه یویست

بههوی شیخ محمودهوه دهسه لاتی خوئی له ناوجه که دا بجه سپینیی ،
به لام هه رچۆنیک بوایه ئه توانرا که لکنیکی باشی لئی وه ربگیرئی .

ئهم میجهر نوئیله هه رچۆنیک بی ، ئه گهر به سه رزاره کیش بی ،
وای ده رئه خست که دۆستی کورده . زۆر ریزی شیخ محمودی ئه گرت
و هیجی به بی پرسی ئه وه نه ئه کرد . هه ر ئه ویش بوو که له ۲۷ تشرینی
به که می ۱۹۱۹ دا یادداشتیکی دابه و ئیلسون و تیایدا ووتی :

« ماوهی چوار سه د ساله کورد گیرۆدهی دهستی تورکه و هه موو
هه ولتک دراوه که وه کو گه لیک نه هیلرئی و بتوینیرته وه . »

(نوئیل) زۆر هه ولئی ئه دا له ئینگلیزه کان بگه به نی که چاک وایه
هیج بیانوو به ک به شیخ محمود نه گرن و هه ولتکی راسته قینه بدن بو
دروست بوون و به کگرتنی هه موو کوردستان ، به لام ئینگلیز ئه م رایه ی
په سه د نه ئه کرد و له پێشدا ئه یویست کوردستان دابهش بکات به چه ند
حوکومه تیکی بچوو که وه و له دوایدا به یه کجاری وازی له م بیرو رایهش
هینا ، و به دزیه وه بریاری پارچه پارچه کردنی کوردستانی دا که نوئیل
زایی هیجی بی نا کړئی دا وای له و ئیلسون کرد که له حاکمی سیاسیی
سلیمانی مه ره خه سی بکات . ئه ویش به خو شیه وه لای برد و (بیجهر
سوئی له جیگا دانا .

ئاته مه نوو باری شیخ محمودی حوکمداری کوردستان ! هه ر له یه که م
روژی هاتنی میجهر سوته وه بو سلیمانی که وته پیلان دانان بو که م
کردنه وه ی ده سه لاتی و له ناو بردنی فرمان ره وایه که ی . هه ر که سه ش
له ئاستی خو یه وه به بی ئه وه ی بی بزانی له مه دا به شداری ئه کرد .

ئەوانەي كە لە جەنابى شىخ مەحمود نرىك ئەبوونەو ، و لەدېا
بەبەبە كى باشيان هەبوو زور بەيان خۆبەرست و پوولە كى بوون و ناحەزبان
بۆبە كىرى ئەكرد ، شىخ خۆي لەسەبەتدا تازە بوو ، وە ئازابە كەشى
ئەوئەندەي تر هەلەي پىچ ئەكرد . و ئىلسون هەر لەسەرە تاو و شىخى خۆش
نەئەوئەست و لەبەانوو ئەگەپرا ، بەلام (مېجەر نوئىل) هەموو هەوئىكى دا
كە و ئىلسن لە شىخ نەتۆرىئىي ، بۆبە هەر كە مېجەر سون هاتە جىگەي
ئەو ئىتر گۆلەي شىخ بەرە و ئىزى رۆئىشت .

مېجەر سون لەبە كەم رۆزى فەرمان رەوايەو دەستى كىرد بە
بەلان كىرى بۆ كىز كىردنى دەسەلانى شىخ مەحمود . سەلیمانى پىر كىرد لە
مووچە خۆر و نۆكەرى عەجەم و ئەفغانى و عەرەب و ھىندى و گاورد و
ئەرمەنى . لە هەموو دائىرە كەدا راونىر كەرىكى ئىنگىلىزى دانابە ناوى
موتەر جىمەو . ئەمە پىاوانى ئىنگىلىز ! لەو لاشەو و مشكى خوار و خەنجەر
لەبەر پىشتىن و دەمانچە بەلاقەد و نەنگ لەشان بە ناوى پىاوانى شىخ
مەحمووەو بەشاردوا بلاو بوونەو . ئەو تاقم و ئەم تاقم كەوتنە و ئىزەي بە كىرى
و چال بۆ بە كىرى هەل كەندن . پىاوانى مېجەر سون زۆر چالاكانە
تەشەنەيان بەم حالە ئەدا دەور و پىشتانى شىخىش بۆ ئەوئەي يارىزگارى
جىگەي خۆيان بەكەن كەوتنە فېتە بۆ بە كىرى هەلبەستىن ، هەتا وای لى هات
كە خەلك لەبەر ئازاوە و لە خۆ ئەمىن نەبوون لە هەموو شىك پىزار بوو
بوون ، ئالەم كاتە ناسكەشدا ئىنگىلىز كەوتە هاندانى سەرەك ھۆز مەكان بۆ
دۆرئەنەئەئى شىخ مەحمود كىردن ، ئەمەش لە رانەوئە دەستى پىچ كىرد .

شىخ ئەمىن سەندۆلان كە خىزمى شىخ مەحمود بوو كىر ابو بە قائمقامى
رانە و پارەبە كى باشى ئەدرايە ئىنگىلىزە كان داوايان لە سەرەك ھۆزە كانى

ئەو ناوہ کرد کہ مەزبەتەیکە دژی شیخ ئەمین بکەنەو و داوای لابردنی
بکەن . زوربەیان رازی نەبوون چونکە ئەیان زانی کہ شیخ ئەمین بە
فەرمانی شیخ مەحمود کراوہ بە قایمقام و ناتوانن دژی بپاری شیخ
ئەمە بکەن . بەلام مێجەر سۆن لە سلیمانی وای لە شیخ مەحمود کرد کہ
بە تەلەگرامیک داوا لە سەرەک ھۆزە کان بکات کہ لە قسەئ کاپتەن بێلی
حاکمی کۆیە دەرنەچن و بپاری لابردنی شیخ ئەمین مۆربکەن ئەمەش
بوو بەھۆی ئەووە کہ زوربەئ ئەو سەرۆک ھۆزانەش بتمانەیان بە شیخ
مەحمود نەمیتێ و لە پاشەرۆژی خۆیان بترسن . ئەمەش ووردە ووردە
کاری کردە سەر فەرمان رووایبە کەئ شیخ مەحمود ، ئەو
فەرمانرەوایبەتەئ کہ لە سەر بناغەئ عەشایەری دامەرزابوو !

شەھرى دەربەندى بازيان

لەوەيش و ئىم نامە كەي جەنابى شىخ قادىم ، كە ئەستەمۇلەو ھىتابو ، دايە دەست شىخ مەحمودو بەدريزى باسى وەزىقى تور كيا و خىلافەت ، بۇ كورد . شىخ لە كوردەو كاتى ئىنگىلىز زۆر نارەزىابو . بەرادەيە كى وا باش چەند رۇژىك كە جەنابى شىخ لە توپۇزە كەي بوەو لەسەر بەردە نوپۇزە كاتى مزگەوتى گەورە بانگى كىردم و بە جووتە بەرەو مەرقەدى حاجى كاك ئەحمەدى شىخ چووين فەرمووى نيازى وايە نوپۇزە بىئىر تە تاران بۇ ئەو ھى لاي بالوتىزى وولانە بىگانە كان سكالالە دەست ئىنگىلىز بىكات . عەرزىم كىرد كە بە يىروپاي مىن لەبەر ئەو ھى تاران و ئەستەمۇل ، وەبگىرە زوربەي جىھان ئىستا لەزىر رىقى ئىنگىلىز دايە ھىچ وولاتىك گوپى بۇ سكالاي كورد دى ئىنگىلىز شىل ناكات ، بەلكو باشتر وايە خۇمان و بە ھىزى چەك و مىشك ، بەيەك خىستى ھەموو ھۆزە كوردە كان بەخەلكى بىسەنتىن كە دىپندەيى ئىنگىلىز كارمان تى ناكات و كۆلمان يى نادات ھەر وە كو چۆن دىپندەيە تى تورك نەيتوانى كۆلمان يى برات .

باش ماو ھەك بىسىم كە شىخ و كۆمەلە كەي يەنەتتى پىر يارىان داو نوپۇزە بىئىر لاي بالوتىزى وولانە بۇ نارەزىابى دەربىر يىن بەرامبەر كوردەو ھى ئىنگىلىز لە كوردستاندا وە شىكاندى ئەو بەئىنلەي داويانە بەرامبەر بە كورد .

شىخ ھەر بەمەو ھەو ھەستا ، كەوتە كۆكردەو ھە و ھاندانى سەرەك ھۆزە ناھەزە كاتى ئىنگىلىز و خۇ ئامادە كىردن بۇ شۇرشىك كە ئىنگىلىز

له سلیمانی دەرپەرینی • رابەری ناردە شاره کانی تری کوردستانی عراق
 که پیرورایان بزانی دەربارە ی ئینگلیز • له زۆرلاوە هەوایی وەرگرت
 که زوربە ی شاره کان دزی ئینگلیزن و وەك مەنجەل ئە کۆلین و لـ
 کردەوێ ئینگلیز ناره زایی هەتایی زیاد ئە کات • مێجەر سۆنی شاره زای
 زبان و نهریت و فولکولۆری کوردیش بە کردەو ناپەرە واکانی ئەو نەندە ی
 تر ئاگری ناره زایی خەلکی خۆش ئە کرد ، هیچ دووریش نە ئەمە ی بە
 عەن قەس کردی بۆ ئەو ی بیانوی بەلاماردانی شیخی دەست بە کوئی •
 یان سەر بە شیخ مەحمود دانەوینی ، بەلام خە یایی خا بوو چونکە شیخ
 لەوانە نە بوو که یەکیکی وە کو مێجەر سۆن کۆلی یی بدات ، بۆیە که و تە
 گەفت و گو و راکیشانی سەرەك هۆزە گرنگە کان • توانی که ریم بە گی
 فەتاح بە گی سەرەك عە شیرە تی هەمە وەند و هەبایی مەحمود ئاغای ی شدە ر
 و مەحمود خانی دزلی بکات بە دۆستی خۆی • هەر بە بشتی ئەمانەش
 که و نە خۆ ئامادە کردن بۆ بەرپکردنی شورشیك •

شیخ بە دزیه وە مەحمود خانی دزلی راسپارد که بە بیانوی زیارە ت
 کردنی مەرقەدی حاجی کاک ئەحمەدی شیخەو وە بە لە شکرەو وە بێتە
 سلیمانی و بیگری و لە دەست ئینگلیز رزگاری بکات •

بەم جۆرە مەحمود خن بە خۆی و نزیکە ی (۳۰۰) چە کدارەو وە لە
 ۲۱ ی مایسی ۱۹۱۹ دا گە یشتە سەر شاخی گوێزە ی سنوری سلیمانی •
 تەنھا ئەو سا مێجەر سۆن بەمە ی زانی و داوای لە (شیخ مەحمود) کرد
 که نە هیلتی مەحمود خان بێتە شاره وە • که شیخ وەرامی دایەو وە رینگای
 ئەوانە ئاگری که دین بۆ زیارە تی حاجی کاک ئەحمەدی شیخ مێجەر سۆن

داوای کرد که مه محمودخان خۆی و چند سوارینک بی چهك بین بو زیارەت و بگه پرتنهوه . شیخ مه محمود ئەم داواکاریه‌ی رەت کرده‌وه و مه محمود خان به‌روه شار کشا . زۆری پی نه‌چوو پاش به‌رگریه‌کی کهم شاری گرت . سەربازە کورده‌کانی سوپای ئینگلیز له‌گەڵ دەست بستی کردنی شەپه‌که‌دا له سوپاکه‌ی خۆیان کشانه‌وه و چوونه سەر له‌شکری کورد . به‌م چۆره له رۆژی ۲۳ ی مایسی ۱۹۱۹ دا سلیمانی له لایهن کورده‌وه گیرا . شیخ مه محمودیش به‌ناوی یاریزگاری ئینگلیزه‌کان له‌کوشتن گرتنی و له‌ده‌بوکه قایمی کردن . میجەر دانلیسی سەرله‌شکری لیش له‌ناو گیراوه‌کاندا بوو .

میجەر سۆن هەر له سەرەتای هاتی مه محمود خان‌وه ، واتا له ۲۱ ی مایسه‌وه خۆی له سلیمانی دەر‌باز کردبو ، وه گرینه‌واسی له جێی خۆی دانا‌بوو . له هه‌مان کاتدا ئەو له‌شکری که له‌که‌رکو کیشه‌وه هاتبوو بو یارمه‌تی له‌شکری دانلیس شکیزا و چه‌کیان لێ سەندرا .

پاش گرتنی سلیمانی (ویلسۆن) به‌فرۆکه به‌سەر شاردایه‌یان نامه‌یه‌کی بلاو کرده‌وه و تیایدا داوای له شیخ مه محمود کرد که بو گفت و گو کردن بچینه‌به‌غدا . شیخ مه محمود چند مه‌رجیکی بو ئەم چوونه‌ی دانا که ویلسۆن پێی رازی نه‌بوو .

له‌به‌ر ئەوه‌ فه‌رمانی دا له‌شکریکی گه‌وره له‌که‌رکوک یێک هات و به‌روه سلیمانی نیرا . ئەم له‌شکری له‌گەڵ له‌شکری شیخ مه محمودا له‌تاسلۆجه ییکا هاتن . له‌نه‌جامدا ئینگلیز لیره‌شدا شلکا ، ئەوه‌ی شیواوی پاشه‌پیش ئەمه‌ش میجەر گرینه‌واس به‌دیل گیرابوو . به‌مه‌ ئەوه‌نده‌ی تر

ناوی ئینگلیزە کان زرا و لای خەلک سووک بوون . ویستیان بە هەر نرخیک
یئ حەبای خۆیان بکرنەو و چۆک بە شیخ مەحمود دا بدەن . بۆ ئەم مەبەستە
سەر کردە ی گشتی سوپای ئینگلیز لە عراقددا فەرمانی بە جەنەرال (فرایزەر)
دا کە لە موسڵەو بە خۆی و فرقه یە کەو بە گانە سلیمانی بۆ بەرە تێگار وونی
شیخ مەحمود ، بۆ ئەو ی هیزی کورده گانی خانەقین و کفریش فریان ئەو
نە کەون کە یارمەتی لەشکری شیخ بەدەن فرقه یە کسی ییادەش لە زێر
سەر کردە یی کۆلۆنێل (بۆدی) دا تیررایە دەوری خانەقین بۆ رێکا لێ
گرتیان .

لەم بەینەدا لەشکری شیخ مەحمود گە یشتبەو دەربەندی بازیان ، بۆ
ئەو ی رێگا لە لەشکری تازە ی ئینگلیز بگری کە لە کەرکوکەو بەت بۆ
یارمەتی دانی لەشکرە کە ی ئەو ناوە شیخ قادری سپاه سالاری برای
بە خۆی و (۵۰۰) سوارەو ناردە نزیک چەمچەمال . شیخ خۆشی لـ
دەربەندی بازیان کەوتە خۆ ئامادە کردن بۆ بەرەنگاری ئینگلیز .

ئینگلیز لەم کاتەدا لەو ئەترسا ئەو عەشیرە تانە ی کە هاتا ئیستا داخلی
شەر نەبوون داخڵ ببن دەور و پستی چەمچەمالی بۆردومان کرد .

شیخ لە دەربەندی بازیان چاوەری ی لەشکری دوژمنی ئە کرد .
داگیر کردنی گەرۆه کە ی دەربەند بۆ دوژمن شتیکی ئاسان نەبوو ، بۆیە
شیخ و لەشکرە کە ی لەو . دلیابوون کە ئەم ناوچە یە ئەیتە گۆرستان بۆ
لەشکری ئینگلیز و ناتوانن بێن بەم دیوا . شیخ هەرگیز لەو باوەرەدا
نەبوو وە بیری لەو نە ئە کردەو کە یەکیک لە دوستانە کانی خۆی ناپەکی
لێ بکەمات . ئەو بوو (موشیری حەمە ی سلیمان) ی بە گزادە ی هەمەو نە

که شیخ خوی کردبووی به سهر کردهی لشکری سواری چه مچمال
رینگای یشانی لشکری ینگلیز دا و له ریگه به کی واوه هیتانی و پشتی لی
گرتن که شیخ هه رگیز به بیریدا ته نه مات له و جینگاوه ینگلیز بتوانی پته
تهم دیو • شیخی قاره مان نه و ندهی زانی له به ره به یانی ۱۸ ی حوزه یرانی
۱۹۱۹ دا به چه کی تازه و زوره وه پشت و یشی لی گیراوه و فروکش
له ناسمانه وه ناگر بارانی مه کات •

نه و له شکره ینگلیزی هاتیوه تهم دیوه وه له هه موو چیزه به کسی
تیدا بوو ، هه تا سیک و مه عۆله کانی بورماش به شداریان تیدا کرد •

هه ردوو له شکر نه و نده ایگ نریک بوونه وه ناچار ده ستیان دایسه
شیر و خه بچهر • له شکری کورد به ژماره زور له له شکری دوژمن
که متر بوو • تا له م کاته دا بوو که قاره مان له دوولاهه بریندار کمره و
به مه له شکری کورد شکا و شیخ به دیل گیرا و به ره و به غداره وانه کرا •
له م شه پرده (۴۸) قاره مانی کورد کوژرا ، ژماره به کی تیجگس
زوریش بریندار کرا (۱۲۰) که سیش به دیل گیرا •

به م جوړه شه پری ده ره بندی بازیان به شکانی کورد کو تایی هات ،
به لام به مه کورد لاپه رده به کی تری له پالنه وانیته میژووی پر له کاره سات
و خویناوی خوی هه لدا به وه •

جه نه رال فرایزه ریش نه وهی ده نگ و باسی شکاندنی یشه و بگانه
سلیمانی به په له له شکر یکی سواری ناره سلیمانی و ینگلیزه گیراوه کانی
له چه پسی به ردا •

شیخ لهم شه پده دا قاره مانیه تیه کی وای نواند که بوه جئی شانازی
 هموو گه لی کورد ، به لام نابئی نه وه شمان له بیر بچی که به بیی یاسای
 سویایی هم شه پده هه له ی روری تدا بوو . نه نه بوو هموو هیزه که ی له
 چنگابه کی وه کو دهر بهندی بازیان کو بکاته وه و چاوه ریی هانتی دوزمن
 بکات ، باشر و ابوو که له شکره که ی بکات به چند به شیکه وه و له چند
 لایه که وه به لاماری سویای ئینگلیز بدات ، به مه نه تیوانی شور شه که
 به نیت وه له ناو عه شایه ره کانی تریشدا شه پده هه لگه ریستی دزی ئینگلیز .
 به لام هه ر چو نیک بیی نه وه ی کردی به لگه یه کی تره که هیچ کاتیک نه وه
 قاره مانه به جهر گه نه تر ساوه و نه یویستوه سه ربو دوزمنه به هیزه که ی
 دانه وینیی . هه لو یسته یاله و انیه که شی له به رده م داد گای عورفی دوزمندا
 به لگه یه کی ئاشکرایه بو نه مه . شیخ مه محمود له به رده م داد گادا زور
 ئسزایانه وه رامی پر سیاره کانی نه دایه وه ، داوای داد گای رت کرده وه که
 محامیه ک بگری چونکه هه ر ئیترافی به و داد گایه نه نه کرد ، زور به ئاشکر
 ئینگلیز و میجر سو ن و گرینه اوسی تاوان بار نه کرد و نه وانی دانه نا به
 هوئی هم خوین رشته . له نه جامدا فرمان درا به خنکاندی نی شیخ
 مه محمود .

که له ندهن به نجه ی کیشایه حوکه که وه و گوپی بو ده سال
 گرتن ویلسون که له زوه وه نه یویست شیخ مه محمود له ناو به ری دزی
 هم بریاره وه ستا و له له ندهنی گه یاند که هه تا شیخ زیندوو بیی له
 کوردستاندا ئزاوه هه ر نه مینیی . به لام حوکه مه تی ئینگلیز نیازی تری له
 دلدا بوو که له کاتی خویدا به لکو بتوانی که لک له شیخ وه رگری . به م

جوړه خوكمه كې گورپا به ده سال گرتن و به گيراوى تيرايه
• هيندستان

دوژمنايه تى ويلسون له گه ل شيخدا نه وه نه گه يه نې كه يه كه م لې تې توقي
بوو ، وه هميشه لې تې نه ترسا ، وه دووهه م به ناسكرا دهرى نه خات كه
شيخ محمود دارده ستى ئنگليز نه بوه و نه بوه نو كه ريان وه كه ه ندى
له ناحه زانې نه يانه وئې نه م نا توړه ناپه وايه ي بخنه دوا • شيخ هر دوژمنى
ئنگليز بوه و هر دوژمنيشيانه •

به م جوړه نه م شور شه ي شيخ محمودى قاره مان له سلېمانى به ناپاكي
چند كوردېك و فروفيلې دوژمن و به هيزى ، وه هه لى سوپاى و سياسى
قاره مان و ده وروپشته كه ي كو تايبى هات و دووباره مېچر سونى دوژمنى
گوره ي پشه وا گه پرايه وه سلېمانى و به مه به ته واوى خوكمى شار كه و ته
دهست ئنگليز •

بۆچی کورده كان تور كه كانيان هيڻايه ره واندر

باش نهووی که پيشهوا شكا و ره وانهی هيندستان کرا ئينگليزه کسان له باتی نهووی په يوه ندى له گه‌ل دانىشتواندا باشتر بکهن به پيچهوا نهوه که وته سزادانى خه‌لک و به تايه تى نه وانهی که سه‌ر به شيخ مه‌حمود بوون له ناو سلیمانی و دهره‌وه‌ی شاردا • هه‌ر چه ندهش نوسين و خویندن به زبانی کوردی بوو ، و ميچهر سۆن يه که م روژنامه‌ی کوردی له سلیمانی بدناوی پيشکه و ته‌وه دهر کرد له گه‌ل نه‌وه شدا نه‌مانه هه‌مووی ته‌نها بو مه‌سله‌هه‌تی ئينگليز خۆی بوو ، و هيجی تر •

سۆن زۆر درندانه نه‌گه‌ل خه‌لکدا نه‌جوو لايه‌وه و بوو بوو به به‌له‌گا • به‌را ده‌يه‌کی وا که به ئوئوموبيله - که يه‌وه به شاردا نه‌رويشت هه‌ر که سيک له به‌ری هه‌له ستايه نه‌که‌وته جوین پي‌دانى و سزای نه‌دا هه‌تا جاريت که به به‌ر ده‌ماندا تيه‌پى و ئيمه له به‌ری هه‌له ستاين گه‌پرايه‌وه سه‌رمان و پي‌ی و تسين : « بئى ناموسينه بۆچی له به‌رم هه‌لناستن ؟ » (خاله مه‌لا صالح) م لئى راست بوه‌وه و جوينه که‌ی پي‌ دايه‌وه • خالم قسه‌ی له کهس قوبول نه‌ئه‌کرد و هه‌قى خۆی به سه‌ر که سه‌وه نه‌هه‌يشت ، وه زۆر جار به‌هۆی ئهم ره‌وه‌شته‌يه‌وه خۆی تووسى چه‌رمه سه‌رى کرد بوو • ميچهر سۆن بۆى دابه‌زى و به سه‌ريدا قيراندى و چه‌ن جوينى که تری پي‌دا و ووتى که نه‌يگریت و ئيعدامى ئه‌کات • خاليسم وه رامى دايه‌وه و ده‌ستى بو نيوان هه‌ردوو رانى خۆی را کيشا و ووتى : « له ••• م و له ••• م کاميان نه‌گرى بيگره ! » • ميچهر سۆن

چەند زلله يەكى ليدا و بە جيه كەي برديان بۆقسىلە • بو پاش چەند
رۆژيگ دەنگ بلاوبوۋە كە سۆن فەرمىانى خىكاندى بۆ دەركردوۋ •
شەويگ بە يارمەتى يە كىگ لە پاسەوانە كان دەرگلي ژوورى
حەپسخانە كەي شكاند و بۆي دەرچوو • دوايى لە مالى حاجى مەلا
على مەلكەندى خزممانوۋە بە پەلەپرووزى و بە پى ھەربەوشوۋە بەرەو
دىئى (خەمزە) دەربازيان كرد و ھەتا مېجەر سۆن لەسليمان مايەوۋە نەو
سەرى نە كردهوۋە بەشاردا •

مېجەر سۆن بوو بوۋ بەلا لە شاردا ، ھەموو مالى خىزانى شېخان
بە فەرمىانى ئەو تالان كرا ، زەوى و زاريان خرايە ژير دەست كاربەدەستانى
خۆيەوۋە ، دۆست و نزيكاني شىخ مەحمود دەربەدەر كران و سزا
ئەدران • كاربەدەستانى شار لە بىگانە و كلكاني ئىنگليز يىگ ھاتبوو •
عەزىز خانى نەخويندەوارى تيرانى و قەوم و قىلە كەي بوو بوۋنە كاربەدەست
و پىساوماقولاتى شار و سلىمانى پر كرابوو لە ھىندى و تيرانى • بارى
ئابوريش بە پىچەوانەي پرۇپاگانىدەي ئىنگليزەوۋە ھىچ پىش نە كەوتىبوو ،
گەل ھەر برسى بوو ، و ھەر ئەچەوستىرايەوۋە •

لەم كاتەدا (ماجد مصطفى)ى خزم لە توركيائوۋە گەپرايوۋە و
پىكەوۋە ھات وچۆي مزگەوتى گەورەمان ئە كرد • لە گەل مامۇستا مەلا
محمد ئەمىن و خوالىخوش بوو شىخ مصطفى شىخ سەلام و چەند گەنجىكى
تىرىشدا نىمچە كۆمەلە يە كمان يىگ ھىتابوو •

لە ۱۹۲۰ دا چوومە قەلادزى بۆ زانىنى بارى سىياسى ئەو ناوچەي و

تنگه‌یشتی پرو رای ناغایانی بشدهر . هەر له‌م کاته‌شدا شیخ قادری جه‌فید
له‌لایهن ئیسماعیل ناغای سمکۆوه تیررابوو بو دوری سه‌قز. [چونکه
پاش شکاندن شیخ مه‌حمود هه‌موو خیزان ودۆستانی شیخ نه‌وه‌ی
نه‌گیرابوو چوو بوونه تیران بو لای سمکۆ] . من پیش ئیستا ناغاکانسی
بشده‌رم نه‌نه‌ناسی و نه‌مه‌ش هه‌لئکی باش بوو بو ناسینیان .

که له‌ مه‌زگوه جوولام به‌ره‌و قه‌لادزی له‌سه‌ر که‌له‌کی (گه‌رمکان)
له‌سه‌ر زئی بیچوک چاوم به‌ عبدالله ناغای برای هه‌باسی مه‌حمود ناغا
که‌وت . که‌ باسی هه‌باس ناغام لی‌پرسی تی‌ی گه‌یاندم که‌ ئیستا په‌یوه‌ندی
له‌گه‌ل ئینگلیز و باه‌کر ناغادا باش نیه‌ و نه‌به‌ر نه‌وه قه‌لادزی به‌جی
هیشته‌و و له‌دی‌ی هیرۆ نیسته‌جی بوه‌ ، چونکه‌ له‌ تیرانه‌وه‌ نزیکه‌ و له‌
کاتی ته‌نگاودا نه‌توانی خۆی ده‌رباز بکات و به‌ره‌و تیران پروات ، چونکه
سنور به‌ره‌لایسه‌ و حوکومه‌تی تیران ده‌سه‌لاتیکی نه‌وتوی به‌سه‌ر
سنوردانیه‌ .

داوام له‌ عبدالله ناغا کرد که‌ ناگاداری هه‌باس ناغا بکات که‌
نه‌حمه‌د ته‌قی له‌ سلیمانیه‌وه‌ هاتوه‌ و ئاره‌زووی بینینی جه‌نایانی هه‌یه‌
له‌ په‌کیک له‌ ده‌یه‌ته‌ نزیکه‌کاندا یان له‌ هه‌ر جێگایه‌کدا که‌ نه‌فه‌رموی
نه‌جمه‌ خزمه‌تی .

پاش چه‌ند روژیک یاوێک هانه‌ لام و ناگاداری کردم که‌ هه‌باس
ناغا نه‌یه‌وی له‌ دی‌ی نورالدین که‌ دوو سه‌عات له‌ قه‌لادزیوه‌ دووره‌
بمینی ، منیش به‌ ناوی خوری و ئازه‌ل کرینه‌وه‌ به‌ره‌و نه‌و دی‌یه‌

چووم • لەزىر سىپەرى دارتووى سەركانىيە كى نزيك دىيە كەدا هەباس
ئاغا و ئاغاي قەرەنى چاوەپێيان ئەكردم •

كە كەوتىنە گەفت و گۆكردن بۆم دەر كەوت كە هەباس ئاغا لەمن بە
پەرۆش ترە بۆ ئىش كردن و فەرمووى كە مېجەر سۆن و بابە كر ئاغا
رېنك كەوتوون بۆ ئەوەى ئىمە بگەن بە بەندەى خۆيان و هەموو هەولنك
بۆ جىيە جىيە كردنى ئەم پىلانە ئەدەن • فەرمووشى كە باش هاتنى مېجەر
سۆن بۆ سەلىمانى و كە جەنابى شىخ مەحمود لە گەلدا بە يەوەندى نيك
جوو بوو بە فەرموودەى شىخ چووین بۆ سەلىمانى ولای شىخ ميوان
يووین • لە تەرەف دا يەرەى سىاسى ئىنگلېزىيە وە بانگ كراين و براينە
لای مېجەر گرېنھاوس • لىي پرسین كە بۆچى هاتووین بۆ سەلىمانى ،
ئايا هەر لەخۆمانەووە هاتووین يان شىخ مەحمود هیتاوانى ؟ گرېنھاوس ديار
بوو كە لەم پرسیارەدا مەبەستىكى هەيە و ئەيەوئى نرخی ئىمە كەم
بگاتەووە ، بۆيە خۆم نەگرت و وەرمام دا يەووە (واتا هەباس ئاغا وەرمامى
دا بوەووە) و وتم : « نەخىر خۆمان هاتووین ، • دوایش ئىم ووت :
• جەنابى حاكم ، زۆر سەرمام ، و كردهووى جەنابتان سەيرە ، هەتا
كاتىك بوو مەئمورى خۆتان [مەبەستى لە مېجەر نووتلە] ئىمەى بەزۆر
ئەهنا و بەيەتتى بە شىخ مەحمود پى ئەكردین ، كەچى ئىستا وەكو
تاوانىكمان كردهبى كە هاتووین بۆلای ئەو شىخ مەحمودەى كەخۆتان بە
بۆر ئەتان هیتاين بۆلای • رەنگە ئىووە ئىمە بە مەيموون بزائى و واتى بگەن

تەشتى ھەر رۆژە بە چەشتىك ھەلمان يەپرىن ؟ ئەگەر وا تىپكەن بەھەلەدا
چوون . .

ھەباس ئاغا ووتى : « باش ئەمە مېچەر گرېنھاوس بە سەرسامبەووم
سەبرى كردم و ئىتر وورتهى نەكرد ، و ھەستا و چوو بۆ لاي مېچەر
سۆن . زۆرى پىي نەچوو ئىمەشيان بانگ كرده لاي خويان . واما زانى
مېچەر سۆنئش لەم رووۋە لەگەلماندا ئەدوئى ، كەچى ھىچ باسى ئەمەى
لەگەلآ نەكردىن و لە ئەحوال پىرسىن وبەخىرھاتن بەولاولە دەربارەى
ھىچى تر نەدوا . باش ئەوۋى كە لە داىبەرەى سىياسى دەرجووين يەكسەر
بەردو مالى شىخ مەحمود رۆيشتىن ، وە ھەر لەو كاتەوۋە و ھەتا ئىستاش
مېچەر سۆن مەن بە دوژمنى خۆى تەماشائەكات . .

بەم جۆرە ھەباس ئاغا روونى كردهوۋە كە نە مېچەر سۆن ھەز
لە چارەى ئەو ئەكات و نە ئەوئش چارەى ئەوئى ئەوئى .

باش ئەمە ھەوالى شىخ قادرم لىپىرسى ، فەرموۋى كە گوايا شىخ
قادىر ھىچى پىي نەكراوۋە و ئەو كارەى پىي سىپىرابوو نەيتوانى جىي بەجىي
بىكات چونكە يەكسەر لەلايەن ئىنگلىز و ئىرانىە كاتەوۋە تەوقىف كراوۋە و
ناشزانىن بۆ كوئىيان بردوۋە .

دوايى ھاتىنە سەر ئەوۋى بىرپارمان دا ھەتا مەن لە قەلادزە ئەمىنمەوۋە
جەنابى ھەباس ئاغا لەگەل دۆست و خزم و ناسياوۋە تىگەيشتوۋە كانىدا قسە
بىكات و مئىش لەلاى خۆمەوۋە ھەول بەدم بۆ دۆزىنەوۋە و پەيدا كىردىسى
بزووتنەوۋە يەك كە دەسەو داىبەرەى مېچەر سۆن و بابەكر ئاغا تىك

بدین • پاشا همه من بهر و قه‌لادزه گه‌پامه‌وه و هه‌باس ناغا به‌روه
هیرۆ •

لیره‌دا نه‌هوی کهمیک بگه‌پیمه‌وه سه‌رباسی په‌یوه‌ندی شیخ مه‌حمود
میجهر سۆن گه‌له‌وه‌پیش لئی دواين بو شه‌وه‌ی باشتر له‌ بیروپای
ناغایانی پشده‌ر بگه‌ین و زیاتر هوی ناره‌زایی خه‌لک له‌ ئینگلیز روون
بیته‌وه •

مه‌علومی هه‌موانه که له‌ کاتی موتاره‌کهی نیوانی حوکومه‌تی
عمانی و ئینگلیز دا لیوای سلیمانی داخلی کاروباری له‌شکری ئینگلیز
نه‌بوو ، وه به‌ ده‌ستی تورکه‌وه مابوه‌وه و تورکه‌کان شیخ مه‌حمودیان
کردبوو به‌ موته‌سه‌ریفی سلیمانی ۰۰۰ و به‌پیی بریاری موتاره‌که
نه‌بوو له‌شکری ئینگلیزیه‌ ناو سلیمانیه‌وه ، له‌بهر همه‌ مه‌نمورانی
ئینگلیز به‌هوی چهند خوینده‌وارینکی کورده‌وه له‌گه‌ل شیخ مه‌حمودا
په‌یوه‌ندیان به‌ست و له‌سه‌رینک هینانی ئیداره‌یه‌کی کوردی له‌ژیر
سه‌رکردایه‌تی شیخدا رینک که‌وتن به‌ومه‌رجه‌ی شیخ تورکه‌کان له‌سلیمانی
ددربکات و به‌هاتی له‌شکری ئینگلیز رازی بی • به‌م جوړه شه‌وه بوو
میجهر نوئیل و هاوړینکاتی بی نه‌زیت هاته‌ سلیمانی و به‌یارمه‌تی ئینگلیز
هه‌موو عه‌شایه‌ره‌کانی ده‌ورپشت به‌یعه‌تیمان به‌ شیخ مه‌حمود کرد و
که‌وته مه‌زبه‌ته کردنه‌وه که گویا کورد نایه‌وی له‌ژیر فه‌رمانی عثمانیدا
بمیته‌وه و له‌ژیر چاودیری ئینگلیزدا حه‌زبه حوکمینی کوردی نه‌که‌ن •
به‌لام له‌ ژیرشه‌وه ئینگلیز له‌گه‌ل زۆر که‌سی گرنگی کوردی وه‌ک بابه‌کری

سه‌لیم ناغا و خانمی وه سمان باشادا به نه‌تی تی‌ئه کوشا بو له ناو بردنی
 حوکمی شیخ • وه هیچ گومانی تیدا نه که وه ک مس بئل له نامه به کیدا
 نووسی • پئک هینانی ئیداره کهی شیخ مه‌حمود ته‌نها شتیکی وه‌ختی بوو و
 مه‌به‌ستی هه‌ر شه‌وه بوو که که‌لک له ده‌سه‌لانی شیخ وه‌ربگیری بو جئگیر
 کردنی ئینگلیز نه‌و ناوچه به‌دا • بو به کهه میجهر نوئیل له‌م کاره
 گرنه‌گی بو وه و ئینگلیز به‌بی هه‌راهاته سلیمانیه وه ویلسون میجهر سوئی
 نارد بو شه‌وی و تیک دانی حوکم ره‌وایی شیخی پئی سپارد ، شیخی ناچار
 کرد به‌لاماری ئینگلیز دات بو شه‌وی بیانووی هه‌لگیرسانی شه‌ر بخاته
 شه‌ستوی گورده وه • وانا شه‌توانین بلی‌ین که میجهر نوئیل مه‌ثموری پئک
 هینانی حوکمی شیخ مه‌حمود و میجهر سوون مه‌ثموری تیک دانی بوو •
 شه‌وه بوو له شه‌نجامدا فه‌رمان - په‌وایی شیخ تیک چوو • زور کهس
 شه‌لین که شیخ مه‌حمود شه‌ی توانی پاریز گاری حوکمه کهی بکات شه‌گر
 به‌قه‌سه‌ی ئینگلیزی بکردایه • به‌لام من شه‌لیم به‌قه‌سه‌ی بکردایه حالی کورد
 له‌مه چاکتر نه‌شه‌وو ، شه‌گینا شه‌گر بیانووی ئینگلیز شه‌وه بوو که شیخ
 مه‌حمود به‌ره‌نگاری شه‌کردن بوچی باش نه‌فی کردنی یشه‌وا به‌کیکی تریان
 به‌ناوی حوکمداری سلیمانیه وه له‌جئگا دانه‌ها و به‌کسه‌ر فه‌رمان
 په‌وایه که یان تیک دا و حوکم کرا به حوکمی ئینگلیز ؟ ئایا شه‌مه شه‌وه
 ناگه به‌نتی که لیرمه‌دا شیخ مه‌حمود هه‌ر بیانووی به‌ک بوو بو ئینگلیزه‌کان و
 هیچی تر ؟ شه‌گر شه‌وان به‌راستی نیازی دامه‌رزانندی کوردستانیان هه‌بوایه
 شه‌یان توانی چون له‌وه‌باش به‌زور به‌کیکیان له‌ده‌ره‌وه هینا و کردیان به
 مه‌لیکی عراق و مه‌مله‌که‌تی عراقیان دروست کرد به‌و جووره‌ش شه‌یان

توانی پیاویکی خۆیان بکەن بە مەلیکی کوردستان ئەگەر لە شیخ مەحمود رازی نەبوون . هەر هیچ نەبواوە مێجەرسۆن خۆی ئەیتوانی بەناوی نوێنەری حوکمداری کوردستانهوه فەزمان بگرێتە دەست هەتا گەڵاڵە پیاویکی تەواوی خۆیان ئەکرد . بەلام دیارە کە هەرگیز ئینگلیز ئەمە پیاویستوو ، وە هەر لە ئەساسهوه نیازی نەبوو لە وولایەتی موسڵدا کوردستانیکی سەر بەخۆ بهێتتە کایە ، ئەگینا بۆچی بە پیاووی یزروتنهوه یەکی شیخ مەحمودهوه ئەم کوردستانە شی ئیک دا ؟ ئەی بۆچی لە ئەنجلی دامر کاندنەوهی حەرە کە تەکانی مرحوم بەکر صدقی و رشید عالی بەرامبەر ئینگلیز پارێزرگاری کێان و سەر بەخۆیی حوکومەت و دەولەتی عراقی هەر کرد ؟ ئەمانە هەمووی بەلگەن کە نیازی هەر لە سەرەتاوە خراب بوو .

ئەم کردەوه ناپرە وایانە ئینگلیز بوونە هۆی پەرە سەندنی هەستی دوژمنایەتی لەناو گەلدا و زۆر بوونی ناحەزانی بەرامبەر ئینگلیز ، بەرادە یەکی وا کە زۆر لەوانە لەوه پیش لەدەرپەراندنی تورکدا چالاکیان نواندبوو کە بینان ئینگلیز لەوان باشتر نە چاوەڕێی پەیدا بوونی هەڵیکان ئەکرد کە ئەم جارە ئینگلیز دەرپەرێن ، وە زور بەی ئاغاکانی بێدەریش لەوانە بوون کە ئارەزووی دەرپەراندنی ئینگلیز لە کەللەیاندا پەنگی خواردبوو . بەم جۆرە ئەتوانین باشتر لە بیرورای ئەم ئاغایانە بگەین .

x x x

باش ئەوهی کە لە جەنابی هەباس ئاغا جیاوو مەوه من لە قەڵادزێ مامهوه . لەوتی زور بەی کات لە گەڵ هەندێی لە ئەهالی سلیمانی و بەتایەتی

له گه‌ل حسن ئه‌فه‌ندی مدیری مآلدا هه‌ل ئه‌سام و دانه‌نیشتم و جار جاره‌ش
ئه‌چوومه لای بابه‌کر ئاغای حاکی شار . رۆژیک حه‌سه‌ن ئه‌فه‌ندی
ته‌کلیفی لێ کردم که قبوڵی وه‌زیفه‌ی مأموری ته‌خمین گه‌نم و جوی
قه‌زای بشده‌ر بکه‌م . ئه‌مه‌ هه‌لێکی باش بوو که بتوانم هه‌موو ناوچه‌ی
بشده‌ر بینم بۆیه‌ قبوڵم کرد . ئه‌مه‌ بوو به‌هۆی ئه‌وه‌ی زوربه‌ی
ئاغاگان بناسم ، دووباره‌ هه‌باس ئاغام بینه‌وه‌و له‌گه‌ل ئاغای منقفه‌کانی وه‌ک
شیخ ئه‌مین سندولان و بایز ئاغای هه‌باس ئاغای و صالح ئاغای ئه‌حمه‌د
ئاغای له‌ نزیکه‌وه‌ پێک گه‌شتین . له‌م کاته‌دا حاکی سیاسی ده‌ربه‌ند بابه‌کر
ئاغای ئاگادار کرد که چونکه‌ مأموری ته‌خمین ئیشه‌که‌ی باش کردوه
ینویسته‌ بئیری بۆ (شاوور) له‌ رازیه‌ بۆ ته‌خمین کردنی به‌روبوومی ئه‌ویش .

که‌ چوومه‌ رازیه‌ لای فه‌تاح به‌گی شه‌هید میوان بووم که‌ زۆر
موعاریزی ئینگلیز و بابه‌کر ئاغای بوو . ئاگاداری کردم که‌ له‌ (کۆبه‌)
به‌رامبه‌ر دۆست و مه‌ئموڕانی ئینگلیز بزوتنه‌وه‌یه‌ک هه‌یه‌ و جامی رسول
ئاغای و زان ئاغای شاوور موعاریزی حاکی سیاسی و بابه‌کر ئاغای وه‌ستاوان ،
هه‌روده‌ها له‌ ره‌واندزیش نیشانه‌ی په‌یدا بوونی شۆرش ده‌رکه‌وتوه‌ . پاش
ئه‌مه‌ چوومه‌ شاوور و له‌ گولان لای حاجی ره‌سول ئاغای شاوور میوان
بووم . ناوبراو فه‌رمووی که‌ تایه‌ر ئه‌فه‌ندی باویل ئاغای ، حه‌مه‌ شینی
سه‌رچیا و خدر ئاغای کورپی له‌گه‌ل شیخانی بجیل و عه‌شیره‌تی سورچی و
شیخ کاکه‌ ئه‌مینی سه‌لان هێرشیان بر دۆته‌ سه‌ر ره‌واندز و گرنوویانه ،
له‌ئه‌جمادا حاکی سیاسی ئینگلیز و ئیسماعیل به‌گ ناچار بوون که‌ له‌

رینگای ناودهشتهوه خۆیان بگهیهننه ههولتر ، وه ئیستا رهواندز بهدهست
شۆرشگیره کانهویه • ههروهها غهفور خانی ناودهشتیش که له دهست
بابه کر ئاغا و حاکی سیاسی ههلابوو گهپراوهتهوه رهواندز • بهم جۆره
شۆرشگیره کان له جموجۆلان و ههروهها په یوه ندیان له گهه ل تور کیشدا
ههیه •

له پاش تهواو بوونی تهخمینه که هاتمهوه رانیه و ئهو زانیاریانهم
عهرزى فتاح بهگ کرد ، پاش نهوه هاتمهوه سندۆلان و لهوئى کاک شیخ
ئهمین حالی کرد که ئهوش ناگاداری ههباس ئاغا بکات و خوشم
گهپرامهوه قه لادزی • لهم کاتهشدا ماجد مصطفی گهیشتهوه قه لادزی و له
دهنگ وباسی پشدهرو رانیه و رهواندز ناگادام کرد ، بپارمان هاته سه
ئهوهی که من بچم بو رهواندز بو بهستی په یوه ندى له گهه ل
شۆرشگیره کاندای •

له قه لادزیوه چوومه سندۆلان ، ههباس ئاغاش ته شریفی هینایه
ئهوئى و دهبارهى وهزاع دوابن ، پاش ئهوه له گهه ل پیاوئیکى شیخ ئهمیندا
که (حهمدى) ناو بوو بهروه رانیه چووم بو ئهوهی له کاتى پئوستیدا
دهنگ وباسی پئیدا بئیرم •

له رانیهوه شهوئى چوومه لای حاجی رهسول ئاغا و له گولانی
شاوور و له رینگای شاخی سیو کانهوه چوومه دئى سهلان و بو سهبهینى
گهیشتمه رهواندز و چوومه لای غفور خان • تیم گه یاند که ههموو لایهك
ئامادهن په یوه ندى دۆستایهتی له گهه ل شۆرشى رهواندزدا بهستن • پاش

كه ميگه له گه ل غفور خاندا چو وینه لای شۆرشگيره كان و له گه لساندا
 كۆبوونيه ووه . له م كۆبوونيه ووه به دا باوئیل ناغا و نوری كوری و حمه شینی
 سه رچیا و خدر ناغای كوری و شیخانی بیجیل و شیخ كاكه ئەمین و ئەحمه
 به گی بگۆگ و شۆرشگیره كانی تر ناماده بوون . من به درێژی باسی
 و دزعی بشده ر و رانیه و بیروپای ئەهالیم بۆ كردن و ئەوانیش باسی باری
 ئەو ناوچه یه یان كرد . هه موویان هاتبوونه سه ر ئەوهی كه ییوسته هیزنکی
 وا هه بی كورد بستی پی بهستی ، گومانیش نه بوو كه مه به ستیان له م هیزه
 تورك بوو كه دزی ئینگلیز بستی پی بهستن ، وه ده ریشیان خست كه
 له ئینگلیز ته واو مه ئیوس بوون و هیچ هیوایه کیان پی نه ماوه . تیشیان
 كه یاندم كه شیخانی بیجیل ، كه له عقره ن و فارس ناغای زیبار و شیخ
 ئەحمه دی بارزانی له گه ل پایوانی ئینگلیزدا هه رایان بووه و چه ند حاكمینکی
 سیاسیان كوشتوه . ئینگلیز پاش ئەمه به له شكریکی گه و ره ی ئاسوری و
 به ستوریه وه هیزنی بردۆته سه ریان و له ئەنجامدا و پاش شه رپنکی خوئین
 فارس ناغا به خۆی و له شكریه وه ناچار بوون كه په نا بۆ ئیسماعیل ناغای
 سمنۆ به رن ، هه روه ها شیخانی بیجیلیش له ناوچه شاخاویه كانی ره واندا
 خۆیان حه شار داوه ، هه ر له م كاته شدا بوو كه یوسف به گی برای ئەحمه د
 به گی بگۆگ له لایه ن ئینگلیزه كانه وه كوژرا . ئەمانه هه موو بوونه هۆی
 ئەوهی كه له هه موو لایه كه وه ناره زایی پهیدا بپی و چاوه پرسی هه ل بن
 بۆ ئەوهی په لاماری ره وانداز بدن . هه ر كرده وه نا په واكانی ئینگلیزیش
 بوو كه هتا بوونیه سه ر بر وایه ك كه به تیکرای هه موویان بریار بدن
 له شكری تورك بهیته ره وانداز بۆ رزگار بوون له ده سه لاتی ئینگلیز ،

بەپراڤەيەكەي وا که کهونبوونە، بەیوہندی بەستن لەگەڵ والی (وان) دا و
ووتیان کہ وەرانی پشتگیریشیان لێ وەرگرتووتەوہ و نامەکەي والیان
پیشان دام کہ پەربوو لە ھاندان و پشتگیری •

ئێم پرسین کہ بیروپرایان چۆنە دەربارەي بەک خستی بزووتنەوہ کہیان
لەگەڵ راپەرینەکەي ئیسماعیل ئاغای سمکو؟ ووتیان لەگەڵ سمکو دا
نامەیان گۆرپوہتەوہ و ئەوەراندان و وتوویەتی کہ ناتوانی بەشداری لە
راپەرینەکەي رەواندزدا بکات، دیارە ئیمەش - واتا شۆرشگیرەکانی
رەواندز - ناتوانین وولاتی خۆمان بەجێ بەیئین و بچینە خاکی ئێرانەوہ
شۆرش بگێڕین • لەبەر ئەمە پەریارمان داوہ - واتا شۆرشگیرەکانی
رەواندز پەریاریان داوہ - و وای بەباش ئەزانین کہ ھیزی تورک بەیئین بو
رەواندز بو پەریارگری خۆمان لەدەست ئینگلیز و ئاسوریەکان (۱) •

کہ لێکم دایەوہ بیروپرای عەشایرو ئەھالی قەزای پشدر و رانیەش
ھەمان شتە، لەبەر ئەوہ بە داواکاری شۆرشگیرەکان رازی بووم کہ
بەنوێنەر و بەناوی ئەوانەوہ بچمە وان و لەبارەي ھێنای سویا و ھیزی
تورکەوہ بو رەواندز لەگەڵ قەدری بەگی والیدا گفتم و گۆ بکەم •

---

(۱) زۆرکەس ئەیانەوی ئەوہ بەسەپینن بەسەر ئەحمەد تەقیدا کہ
گوایا ئەو بوہ بەھۆی ھێنای تورکەکان بو رەواندز، بەلام وەکو لەم
قسانەي سەرەوہ دەرئەکەوی، ھەر وەھا لەیادداشتەکانی مامۆستا رەفیع
حیلیمیش ئاشکرایە کاتیک کہ شۆرشگیرەکان ئەم بەسەیان لەگەڵ ئەحمەد
تەقیدا کردوہ ئەوان لەدەمیکەوہ ئەم پەریاریان داوہ و پراوہتەوہ • لەبەر ئەوہ
ئەگەر ئەحمەد تەقیش نەبوایە ھەر ئەھینران •

« ج . تەقی »

چوونم بو وان

بەم جۆرە لە کۆتایی تشرینی یەكەمی ۱۹۲۰ دا بووم بە نوێنەری شۆرشگێڕانی کوردستانی جنوبي و بەرەو (وان) لە گەڵ فەتاحی شانە گەردا که لەوەیشت رابەر و هینەری نامەبوو لەتیوان والی و شۆرشگێڕە کاندای و سارەزایەکی تەواوی رینگاکان بوو ، لەرینگای نەهری و شەمەدیناوە کهوتینە رێی ، حەمیدی ییاوی شیخ ئەمینی سەندۆلانیشم هەر لە گەڵدا بوو .

شار لە ئەنجامی شەپروا لە لایەن روس و ئەرمەنیەکانەو هەمووی تەفرۆنوونا و کاول کرابوو ، لەهەموو کۆشکە گەورەکانی شار تەنها مالی شیخ قادر و سید طە دیواره کانی بەیتووە مابووە . وەکیلی قایمقام و قوماندانی مەفرەزە بەسەر بازەکانیەو لە یەك خانوودا جێشین بوو بوون .

شەو لای وەکیلی قایمقام میوان بوون که محمود فاضل ناویکی خەلکی عراق بوو ، بێجگە لەوەی که وەکیلی قایمقام بوو قوماندانی بلۆکی عەسکەری تورکیش بوو لە (نەهری) . لەوە پاشیش ئەم زاتە التحاقی بە سوپای عراقەووە کردبوو ، و هەتا پلە (زەعیم) ی گەیشتبوو . وایزنام تێستا متقاعدە .

ئەوشەووە (محمود فاضل) تێی گەیاندم که پاش سەرکەوتنی لەشکری تورک لە رۆژەلآت بەسەر ئەرمەنیەکاندا ئیتر (مەجلیسی تەئسیسی) و هەموو کوردەکانی ژووروو ، و وولایاتی رۆژەلآتی تورکیا لە گەڵ تورک و (مصطفی کهمال) دا رێک کهوتوون و پەییوەندیان لە گەڵ

حوکومه تی خلیفه‌دا برپوه ، وه ونیشی : (قهدری به‌گک) که له نه‌شرافی دیار به‌کره تازه کراوه به والی (وان) ، وه منیش - واتا محمود فاضل - کراوم به وه کیلی قایب‌قام . هه‌روه‌ها (محمود فاضل) ووتی که گواپا (ئیسماعیل ئاغا)ش له‌جئی خۆیه‌وه په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل تورکدا زۆر باشه و له‌گه‌ل (کاظم قهره پاشا) ریکه و به‌هه‌موو جوړه چه‌ک و جبه‌خانه‌یه‌ک یارمه‌تیان نه‌دا .

ئا نه‌مه بوو باری سیاسی نه‌وانوه .

بۆ به‌یانی له‌ رینگای (که‌وپ)ه‌وه چووم بۆ (چارئ) بۆ بېنینی جه‌نابی (ئیسماعیل ئاغای سمکو) . پاش چهند روژیک گه‌یستمه خزمه‌تی و که‌ونینه گفتم و گوو کردن . نه‌وه معلومانانه‌ی ده‌رباره‌ی کوردستانی جنوبی نه‌مزانی به‌ جه‌نابی سمکوم ووت . بۆم ده‌رکه‌وت که هه‌ستی نه‌وه له‌گه‌ل هه‌ست و بیروپرای نه‌هالی کوردستانی جنوبی زۆر جیاوازه . فه‌رمووی : « ئیسنا ئینگلیز زۆر به‌هیزه و به‌ره‌نگاری کردنی نه‌شکره‌کانیان بۆ کورد زۆر گرانه . له‌و بره‌ویه شدا نیم که تورک به‌هیزه‌وه به‌شدار ی بزوتنه‌وه که‌ی ردواندزیکات . من وای به‌باشتر نه‌زانم که هه‌ول بده‌ین له‌ ئیراندا بزوتنه‌وه که‌مان به‌هیز بکه‌ین و لیره‌ بتوانین کورد یه‌ک بخه‌ین و یاریز گاری بکه‌ین . نه‌مه بۆ وه‌زعی نه‌م‌پرومان زۆر باشتره . »

گومانی تیدانیه‌که (ئیسماعیل ئاغا) نه‌م بیروپرایه‌ی له‌وه‌وه هاتبوو چونکه خۆی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل تورکدا زۆر باش بوو ، وه نه‌یشه‌ویست نه‌وان تووشی هیچ نه‌زیتیک بکات ، هه‌روه‌ها بۆ که‌لکی تورک نه‌وه باش

بوو که وەك (سەمكۆ) فەرمووی ئەو بەكری ، وانا لە ئێراندا ئازاوە بێریتەووە و بەهێز بكری بۆ ئەوێ بەلكو تورك بتوانی خۆی بەهاوێزیتە ئەوێشەووە .

عەرزەم كرد كە فەكری جەنابیان زۆر مەعقوله ، بەلام بیرپرایی شۆپشگێرەكان نە رەواندز زۆر لەمە جیاواز و لەگەڵدا رێك نائەوئ ، ئەگەرچی لەوانەشە جەنابی هەباس ئاغا و هاوڕێكانی بەمە رازی بن . لەبەر ئەمە پریارمان دا كە من جارێ لای ئاغا بێتمەووە و باش چەند رۆژێك هەردوو كەمان پێكەووە بچینه لای (قەرەنی ئاغا مامش) و ئاگاداری هەباس ئاغا و هاوڕێكانی بكەین كە لە دەوری (سەردەشت) یەكتری بێنین بۆ باس كردنی ئەم مەوزووعە . لەم كاتەدا لە والی (زان) ئەو تەلەگرامێك هات بۆ ئیسماعیل ئاغا كە ئەوشەخسە لە كوردستانی جەنوبیەووە - وانا من - هاتووە تەكایە بەزووترین كاتێك بێت بۆ وان . لەبەر ئەو (سەمكۆ) فەرمووی كە پێویستە بە زووترین كات ئێمە بچین بۆ وان ئەك (توركە . . . . .) (١) لێمان بکەوێ شوبههوه .

لە رێگای (باش قەلا)وە چووم بۆ وان . لەوئ بەفر هەموو لایەکی داپۆشبوو . لای مدیری پۆلیس بەناوی والیەووە میوانداریەکی باش کرام . (محمود جودەت)یش لەوئ بوو كە لەدەست (میجەر سۆن)رای كردبوو ، وە بەنای بردبوو بۆ تورکی و کرابوو بە قوماندانی ژاندرمی ناوچەیی (وان) . وەزەعەكەم لەوئیش - وانا لە (محمود جودەت)یش - گەیانە .

---

(١) ئەم ووشەییە وادەرئەكەوئ یەكسەر قسەیی سەمكۆ بئ . لەبەر نرخی میزویی كە ووتەیی ناسراوئێکی وەك سەمكۆیە بەپێویستەم زانی بەبئ هیچ گۆڕبێتێك بێنووستم .

« ج . ت »

چەند رۆژنىڭ لەۋى مامەۋە ۋە ھەموو رۆژنىڭ بۇ ماۋەيەكى زۆر
 لەگەل ۋالېدا دەربارەى ۋەزەئى كوردستانى جىۋىبى ۋ ناردنى مەفرەزەيەكى
 تورك بۇ رەۋاندز ۋ زۆر شتى تر ئەدواين ، ئەۋىش يەك بەيەك قسەكانى
 ئەگەياند بە ئەنقەرە • پاش چەند ھەفتەيەك ۋالى ئاگادارى كردم كە
 حوكومەتى مەركەزى بېريارى داۋە مەفرەزەيەك لەژىر سەر كوردەيى
 (مىحى الدين بەگ) ى يوزباشىدا بىئىرى بۇ رەۋاندز ، بەلام لەبەر ئەۋەى
 ئىستا زستانە ۋ رېڭا سەختە باشتر ۋايە ھەتا بەھار لاي من بېئىتتەۋە ، (ۋاتا
 لاي ۋالى) ، با (فەتاحى شانەگەر) بگەپتەۋە رەۋاندزو شورشكىرە كان لەمە
 دىنيا بىكات كە بەتەۋاۋى ھىۋايان بەھىز بى ۋ چاۋەپروان بىكەن •

بەم جۆرە فەتاحى شانەگەرمان ناردەۋە كە بە نامەيەك ئاگادارىان بىكات
 ۋ مىش لەگەل (حامد) دا (۲) مامەۋە •

پاش ماۋەيەك ۋالى ۋوتى كە ۋاي بەباش ئەزانى (حەمىد)
 لەگەل قۇمبەرىكى خۇياندا لە سنورى ئىرانەۋە بىئىرتە لاي ھەباس ئاغا ۋ
 ھاۋرېئىكانى ۋ لەمە ئاگادارىان بىكات ۋ خەبەرمان بۇ بېئىتتەۋە • ھەتا ئەۋانىش
 ئەگەپتەۋە رېڭاۋان خۇش ئەبى ۋ ئەۋساش بەمە فرەزەكەۋە بىچن بۇ
 رەۋاندز •

من ۋام بۇ دەركەوت كە ۋالى مەبەستى لەۋەيەپتەۋىكى خۇى بىخاۋە
 تەك حامد بۇ ئەۋەى لەۋە دىلنبايى ئايا قسەكانى من راستن يان ئەۋ بى كومان

(۲) لەۋەپتەش نووسرا بوو كە ئەۋ پتەۋەى لەگەلېدا بوو ناۋى (حەمىد)
 بوو ، بەلام لىرەدا بە (حامد) ى نووسىۋە لەزۆر جىڭاى تىرىشىدا جارجار
 حامد ۋ ھەندى جارئىكىش حىمىد ئەۋسى ، نازانم كاميان راستە •

، ج . ت .

من بهم پيشنياره‌ی رازی بووم ، ئه‌و پيش (ئيسماعيل حه‌قی) ، كه
قومي سه‌رينكي خه‌لكي سلیماني بوو به‌جلی مولكیه‌وه ئاماده كرد و له‌رينگای
تيرانه‌وه تيران . پيش ئه‌مه من چه‌ند جار ئيك ويستم سه‌رينكي (اسماعيل
ئاغای سمكو) بدهم به‌لام والی رينگای نه‌دام . له‌به‌ر ئه‌وه به‌هه‌لم زانی و به
(حامد) دا نامه‌یه‌كم بو نارد و له‌ وه‌زع ئاگادارم كرد ، خووشم له
(وان) مامه‌وه .

پاش ماوه‌یه‌ك (فه‌تاحی شانه‌گه‌ر) له‌ ره‌واندزه‌وه هاته‌وه . گه‌ياندی
كه شۆرشگيره‌كاني ئه‌وی زۆر به‌په‌له‌ داواي مه‌فره‌زه‌كه ئه‌كهن و
له‌مه‌ پتر ناتوانن چاوه‌روان بكهن . زۆری پي نه‌چوو (حه‌مید) و
قومي سه‌ره‌كه‌ش له‌ پشه‌ره‌وه هاته‌وه . ئه‌وانيش به‌په‌له‌ داواي يارمه‌نی و
مه‌فره‌زه‌كه‌يان كردبوو . كه‌والی زانی قسه‌كانم راست بوون و له‌خۆمه‌وه
ئهم باسه‌م نه‌كردوه پرپاری دا كه مه‌فره‌ره‌كه بنیژی .

له‌م كاته‌دا زستان به‌سه‌رچوو بوو ، وه‌ دنياش خووش بوو بوو .

ره‌واندز و مه‌فرزه‌که‌ی تورک

بهم جوړه‌اله نېسانې ۱۹۲۲د(۱) له‌گه‌ل محی‌الدین به‌گی یوزباشیدا
حه‌ره‌که‌تمان کرد . مه‌فرزه‌که بریتي بوو له (۱) توپ ، (۲) مه‌تره‌لوژ
و چهند تفه‌نگ و چهند جبه - خانه‌یه‌ک ، ژماره‌ی سه‌ربازه‌کانیش پاش
ناوه‌ی بلوکه‌ عه‌سکه‌ریه‌که‌ی (نه‌هریش) التحاقی پتوه‌کردین گه‌یشنه
نزیکی سه‌د سه‌رباز و چوار پتېنج نه‌فسه‌ر .

که‌گه‌یشینه (باش قه‌لا) من به‌هلم زانی و لام دا بو لای (اسماعیل
آغای سمکو) و محی‌الدین به‌گیش چوو بو نه‌هری (مه‌رکه‌زی
شه‌زینان) .

که‌رووداوه‌کاتم بو جه‌نابی (سمکو) گتیرایه‌وه هه‌رچه‌نده
پتخوشمالي پیشان نه‌دا له‌گه‌ل نه‌وه‌دا پتخوش بوونی ده‌رنه‌خست .
لدم کاته‌دا (فارس ناغای زیبار که‌لای (سمکو) به‌ناهر بوو بریاری دا
که‌اله نه‌نجامی جوولانه‌وه‌که‌ی ره‌واندزدا نه‌ویش بگه‌رپته‌وه زیبار .

---

(۱) له‌به‌شی شه‌شه‌می یادواشته‌که‌ی ماموستا ره‌فقی حیلیمیدا ، که
نه‌ویش له‌زمانی نه‌حمه‌د ته‌قیه‌وه نه‌یگتیرپته‌وه [لاپه‌ره ۱۴/۵۴۹] نوسراوه
که‌له‌مایی ۱۹۲۱د مه‌فرزه‌که‌جوولا . له‌به‌رته‌وه‌ی نه‌حمه‌د ته‌قی خوی
له‌وه‌پتیش نووسیویه‌تی که‌له‌کو‌تایی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۲۰د به‌ره‌و
(وان) چوه ، زیاتر ری‌تی تی نه‌چتی که‌میژووه‌که‌ی ره‌فقی حیلمی راست‌بن
و لیره‌دا نه‌حمه‌د ته‌قی به‌ه‌له‌ ۱۹۲۲ ی نووسپت هه‌رچه‌نده له‌مانگه‌کانیشدا
جیاوازی هه‌ر هه‌یه .

(ج . ته‌قی)

بەم جۆرە مەگەل (فارس ئاغا) و نزیکی (۲۰۰ - ۳۰۰) چە کداردا بەردە و
نەهری روشتین و لەگەل مەفرەزە کەسی (مەحی الدین بەگ) دا ینک
گەشتین .

مەحی الدین بەگی قوماندان یحیی و تەم کە ئەو وای بەباش ئەزانن
مەن و ئەو ، و (۱۴) سەرباز بچینە رەواندز بو بئینی ئەهالی و وەزعی
ئەوئ ، ئەگەر زانیمان زروف باشە وا هەموو مەفرەزە کەش ئەبەینە
ئەوئ . بئێ گومان مەن بەمە رازی بووم . فارس ئاغا و سوارەکانی
بەردە بارزان چوون کە لەویشەووە بچنەووە زیبار . ئیمەش چووین بو
(کاتی رەش) . کە (سەید بەگ) ی سەرکە هۆزی (برادۆست) بەمە
زانن هات بەپیرمانەووە و پاش شەوئک میوانداری بو سەینن ئەگەل ئەو ، و
هەموو هیزە کەسی (برادۆست) دا بەردە رەواندز کشاین . کە نزیک شار
بوونیدووە عەشاماتیکی زۆر هاتن بە پیرمانەووە و ئیشوازیەکی باشیان کردین .
کە قوماندانی مەفرەزە کە وەزعی بەم جۆرە دی ووتی : مەن ئیستا
ئەگەر پیمەووە نەهری و لەو پووە داوا لە مەفرەزە کە ئەکەم کە بێن . ، کەس
بەمە قایل نەبوو ، و هەموو وتیان نابێ پرۆنەووە و هەر لێرەووە مخابرە
بکەن کە موافقەتی هاتنی مەفرەزە کە وەرگرن . لەدواییدا بریار درا
کە سەربازەکان لەلای (نوری باوئیل ئاغا) بئیننەووە و مەن و قوماندان
بچینەووە نەهری و لەو پووە مخابرە بکات بو وەرگرتنی موافقتی هاتنی
مەفرەزە کە .

ئینجا بزانی ، بئێ مەعنا بێ و کردەووی حاکمە سیاسەکانی ئینگلیز
لەگەل دۆست و هاوکارەکانی خۆیاندا گەشتبووە چی رادەیهک کە وای

گهو کوردانهی کوردستانی جنوبی کردبئی به زۆر واکه تورک بکهن
لهشکری خویان بنیرن بو یارمهتی دانیان له دهربهپاندنی ئینگلیزدا ، به
وادیهکی وا که سهربازهکانی (محمی الدین) بهگ وک بارمه گل بدهنهوه
بوئوهوی ناردنی مهفرهزه که مسوگه ر بکهن و منیش بکهن به (مباشر) که
ههولئ ئهوه بدهم مهفرهزه که زوو بگات . دیاره مهفرهزه بهکی سهدهکهسی
نرخیکی جهنگی ئهوتوی به و گومانی تیدانیه که ههموو زهحمهتی جهنگ
و بهخوکردنی شهپرکه ران هه ر لهسه ر نههانیه که خوی ئه بئی . ئه مه یان
هه ر بو ئه وه کرد که خه لک بزانی گویا حوکومه تی تورکیان له پشته
و به مه هانیان بدن و مه عنهویه تیان بهرز بکه نه وه . ئهم کاره ساتانه س
بو به بهم جو ره خو لقا که حا که سیاسی هکان به یارمه تی چه ند که سیکی
خو په رست و ته ماعکاری وه ک بانه کری سه لیم ئاغا و شیخ محمودی و لاش
و خانمی وه سمان باشا و هه ندیکه تر ته شکیلانی ئیداری شیخ مه محمودیان
له سلیمانی تیک دابوو ، وه ههروه ها له قهزاکانی موسیشدا ئاسوری و
نهستوریه کانیان دزی کورده کان هان ئه دا . هه ر ئه مانه بوونه هوی ئه وه ی
دوو باره کورد ههولئ گه پانه وه ی ئه و تورکانه بدات که به در ئیژیایی چه ند
سه د سالی ک ئه یان چه وساند نه وه و ه یچ مافیکیان بی ره وانه ئه یین .
هه ر چه نده ئه شیان زانی که له ژیر سایه ی تورکدا ناتوان ئاسووده
بژین له گه ل ئه وه شدا هه ر له ئینگلیزیان پی باشتر بوو ، گومانی تیدانیه
که ههستی دینی و « خه لافهت » و « کافریتی هس تاپاراده به کی زۆر کلاری
کرد بوه سه ر خه لکه که بو جی به جی کردنی ئهم مه به سه ، وانا بو بانگ
کردن و هینانی لهشکری تورک بو ره واندز .

دوازده سەربازە کەمان لەژێر سەرکردەیی نوری باوێل ئاغادا بەجێ هێشت و من لە گەڵ قوماندا نا بەرەو نەهری رۆشستین • خواوە ئناگرێ قوماندا نا راپۆرتیکێ چاکێ دا بە قوماندا نی لەشکری رۆژەهات کە بریاری ناردنی مەفرەزە کە بەدات بو رەواندز • لەو کاتەدا کە ئیمە چاوەپێیی وەرانی داواکردنە کەمان ئەکرد فەرمانتیک هات کەوا مەفرەزە کە ی شەمەدیان دراو بە قوماندا نی لەشکری (جزیره) کە تازه لە دیار بە کرێک هاتبوو ، وە فەرمان بە (محی الدین بەگ) درا کە قوماندا نی مەفرەزە کە ی بەو کالەت تەسلیم بە یوزباشی (محمود فاضل) بکات و خۆی اتحاق بە لەشکری رۆژەهات بکات • بەم جۆرە چوونی مەفرەزە کە بو رەواندز راوەستا و منیش بە ناچاری لە نەهری مامەو •

هەموو رۆژتیک لە رەواندزەو نامە و رابەرم بو ئەهات کە بۆچی مەفرەزە کە دواکەوتو و داوايان لێ ئەکردم کە پەلە لە ناردنیدا بکەم • ئەوسا ناچار بووم بچم بو (باش قەلای) مەرکەزی لیوا • مەسەلە کەم لە (ابراهیم بتلیسی) متصرف گەیاندا و کەوتە مخابەرە کردن لە گەڵ ولایەت و مەرکەزدا • باش چەند رۆژتیک تێی گەیاندم کە لەبەر ئەوەی لەشکرە کە ی (جزیره) تازه یێک هاتو مامەو بە کێ ئەوی هەتا بریاری ناردنی مەفرەزە کە ئەدەن • لەبەر ئەوە یێشیا ری کرد کە من بەو کالەتی قایمقام بچمەو (نەهری) ، بەمە لە رەواندزیش نزیک ئەبمەو ، با دوازده سەربازە کەش لە رەواندز بێننەو و هەرکاتیک موافقەت کرا بو ناردنی مەفرەزە کە ئەوسا لە گەڵ مەفرەزە کە دا بچین بو رەواندز • بەم جۆرە من بە وە کێلی

قائمقامی شہمدنیان - ہاتھوہ نہری و (محمود فاضل) پش بہ وہ کیلی قوماندانی مہفرزہ کہ •

لہم کانہدا ہموو ہفتہ یہک دیسان نامسہ و رابہر لسہ رہواندزہوہ
تہہات کہ خیراشتیٹیک بکہ بن بہ شتیٹیک • پاش ماوہ یہک بریارہ کہ ہات و
لہ گہل محمود فاضل و مہفرزہ کہدا بہرہو رہونداز جوولاین • ہەر
لہ سنووری (کانی رەش) ەوہ ہەتا(رہواندز) لہ لایہن تہہالیہوہ پیشوازیہ کی
باش کراین و دہستہ دہستہ تہہاتن بہ پیرمانہوہ •

تا لہم کاتہدا بوو کہ بہ ہان دانی ٹینگلیز (شیخ محمدی بالہک) و
(محمد علی ناغای جندیان) لہ گہل پیاوہ کانیاندا لہ جندیان کوبوونہوہ و
ٹاگاداریان کردین کہ تہوان بہ ہاتنی مہفرزہ کہ رازی نین ، بہ لام پاش
ہاویشتنی یہک گواندہ توپ بلاوہیان لی کرد و تہوانیش تسلیم بوون •

کہ گہیشینہ رہواندز بہ پئی دستووری تہوکاتہی کہ مالہ کان
(تہنجوومہنی میلی) دروست کرا بو تہدارہ کردنی سار بہم جوڑہی
خوارہوہ :

- ۱ - شیخ رقیب - سەرۆکی تہنجوومہن •
- ۲ - تہمحمد تہقی - ناٹی سەرۆکی تہنجوومہن •
- ۳ - شیخ تہمین - تہندامی تہنجوومہن •
- ۴ - شیخ جہوادی سہلان - تہندامی تہنجوومہن •
- ۵ - غفور خانی سہرچیا - تہندامی تہنجوومہن •
- ۶ - خدر ناغای سہرچیا - تہندامی تہنجوومہن •

- ۷ - محمد به گئی بگوگ - قائمقامی ره واندز .
- ۸ - نوری باوئل ناغا - قوماندانی ژاندرمه .
- ۹ - شهوکت نه فندی - سهروکی شارهوانی .

هروهها تهشکيلاتی هیزی ميليش ريك خرا و چهك و جهخانهيان

بهسرا دابهش کرا .

خواردهمەنی مهفرزه کهش له لایەن ئەهالیهوه ئەدرا . ناوی ئەندامانی
(ئەنجومەنی میلی) و ئەم نەشکيلاتانە پێشکەش بە والی (وان) یش کرا که
بریلاری لەسەر بدن . ئینجا پێویست بوو پەره بەدری بە بزوو تنهوه که .

هەتا ئەوکاتە ئینگلیزه کان بەشەست سواری لیفی کوردهوه و لەزیر
فەرماندەیی ئەفسەریکی کوردا ناوچەیی (حەریر) و (باتاس) یان ئیدارە
ئەکرد . بەرێکەوت لەو رۆژەدا کوردیکی ناسراو لە لایەن ئەفسەره کهوه
کوژرا بوو ، بەمە دانیشتوان گەرم بوون و ئە ئەنجامدا (هیزی میلی)
ره واندز لەزیر سەر کردەیی (شیخ جهواد) و (خدر ناغا) دا دووسەد
تەنگچیان ناردە سەر قەلای (باتاس) . پاش شەپتیکی کەم پەنجا و نو
سوار بە چهك و وولآخهوه بەدیل گیران و تەنها یەکیکیان توانی هەلی ،
هروهها ئەفسەره کهشیان گرت . هەرچەندە هەوێکی زۆر درا که
ئەفسەره که پاریزری بەلام بەداخهوه له لایەن خوین - گری
کوژراوه کهوه کوژرایهوه ، و سەربازەکانیش چونکه هەموویان کورد
بوون بەره لاکران و هەرکەسه چوهوه مالی خوی .

لەم هەرایەدا تالانی و دەغل و دانیکی زۆری ئینگلیزه کان دەست

(هیزی میلی) کهوت • بو بهیانی له گه‌ل قوماندانی مه‌فرزه که‌دا چووینه
(حه‌ریر) و (شیخ ره‌قیی بیجیل) کرا به حاکمی نه‌وئش •

ئه‌م سه‌ر که‌وته‌سه کارئیکی زوری کرده سه‌ر دانیشه‌توانی نه‌و
ناوچه‌یه و راپه‌رینه که په‌ره‌ی سه‌ند • (فارس ناغای زیبار) هاته (حه‌ریر)
بو پیرۆزبایی کردنی ئه‌م سه‌ر که‌وته • (میرانی قادر به‌گ) که حاکمی
ئینگلیز بوو له شه‌قلاوه و به‌دزیه‌وه په‌یوه‌ندیمان هه‌بوو پاش ئه‌مه به
ئاشکرا که‌وته یارمه‌تی دانی هیزی میلی • شیخ نه‌حمه‌دی بارزانیش
هاته ره‌واندز و بو به‌لگه‌ی پشتگیری ئه‌م جوولانه‌وه‌یه بیست تهنه‌نگچی
له‌زیر سه‌ر کردایه‌تی (شه‌ریف) دا به‌جی هشت که ته‌مسیلی شیخ بکه‌ن
لای (هیزی میلی) • هه‌روه‌ها (میرانی نه‌حمه‌د به‌گی یتوان) ، (ره‌شید
به‌گی کوپری) ، (حاجی ره‌سو‌ل ناغای ساوړ) و زور که‌سی تر له
ئاغواتی نه‌و ناوچه‌یه بشتی بزووته‌وه که‌یان گرت و ده‌سه‌لاتی (هیزی
میلی) زیادی کرد •

له‌م کاته‌دا (ماجد مصطفی) و خوالیخووش بوو (قاله‌ی ئایشه‌خان)
له‌ریگای ئیرانه‌وه هاته (ره‌واندز) • ماجد به‌نه‌ینی پئی وتم که (توفیق
وه‌بی) و (بسجه‌ل) هاتوونه‌ته‌وه سلیمانی بوئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئیداره‌یه‌کی
کورده‌ی ریک بکه‌ون به‌ی هاته‌وه‌ی شیخ مه‌حمود ، به‌لام له‌سه‌ر نه‌وه‌ی
که زوربه‌ی خه‌لکی شار داوای گه‌رانه‌وه‌ی شیخ نه‌کات جاری ئه‌م کاره
و‌دستاوه • منیش عه‌رزم کرد که هاته‌وه‌ی شیخ مه‌حمود کارئیکی زور
ئه‌کاته سه‌ر رای گشتی ، وه به‌پیرورای من که ئینگلیز ئه‌یه‌وی دووباره

ئىدارە يەككى كوردى بىك بېيىتەۋە ئەۋە ھەموۋى لەئەنجىمى بزوتتەۋە كەى
رەۋاندزدايە ، ۋە من بەراستى و بەدەل لەگەل ئەم ھەرە كەتەدام و لەگەلى
ئەيىنمەۋە ، ئتوۋش لەگەل ۋەزعى ئەۋى پىرۇن ، ئەگەر ئىنگلىز بەراستى
لەگەل كورد ھاتەيشەۋە ۋا ھىچ گومانى تىدائىشە كە ھەموۋ كوردىان
لەگەلا ئەبى .

پاش ئەمە لەگەل ماجد و قالەى ئايشە خان و محمود فاضل و شىخ
كاكە ئەمىنى سەلان و بىست سەربازو ئەفسەرىك و شەرىفى نوئىنەرى شىخ
ئەحمەدى بارزان چوۋىن بۆ مالى (مىرانى ئەحمەد بەگ) كە دەۋەتسى
كردبوۋىن . ھەرۋەھا غفور خانىش گەيشتە شاۋر . ھەرلەم كاتەدا
(ئەحمەد ئەفەندى) ناۋىكى پياۋى (كاپتان كۆك)ى ھاكىمى دەربەند
دەستى كردبوۋ بە سزادانى ئەھالىەكەى شلور ، كەمىكىش لەۋەپىش
(كاپتان كۆك) بەدەستى خۆى و بە شىۋەيەكى ناشىرىن و بەئاشكرا
لەرانىە (فەتاح بەگ)ى كوشتىۋ . ئەمانە ھەموۋى بوۋنە ھۆى
ئەۋەى ئازاۋەبكە ۋىتەۋە . خەلكە كە ھىرشىيان برە سەر (ئەحمەد
ئەفەندى) يەكە و گىرتيان و رەۋانەى رەۋاندزىان كرد ، ۋالەبەر ئەۋەى
بە پياۋىكى خراب بەنلوبانگ بوۋ لەرىگا دوۋ بەرزانى كوشتىان .

كە گەيشىنە (شاۋر) دانىشتوانى (ئاكۆى بەردەر) ھەر لەخۆيانەۋە
ھىرشىيان برە سەر (رانىە) ، ئىمەش بەناچاى چوۋنىە (سەر كەپكان) و ئە
شەپى (رانىە) دا بەشرارىمان كرد .

ھاكىمى سىياسى (دەربەند) و (بابەكر ئاغە) لە قەلاى رانىەدا سىپىريان

بهستوو ، وه بهر گريه كي بههيزيان ته كرد ، لهه موو لايه كه وه هيرش
برا ، بهراده يه كي وا كه (ماجد مصطفى) ئوتوماتيكيكي وه رگرت و هه تا
سهر قولهي رانيه هيرشي برد ، بهلام ئوتوماتيكيه كه ي په كي كهوت و
بهزه حمهت بومان رزگار كرا و هاته وه لاي خومان .

له بهر ئه وه ي كه ئيمه له راستيدا بو شه پري (رانيه) نه هاتبووين و
خومان بو ناماده نه كردبوو ، وه شه په كه بووبوو به تووشمانه وه ، وه له بهر
ئه وه ي به بئي گرتني دهر به ند گرتني رانيه هيچ كه ئكي نه ئه بوو ، وه بو
ئه وه ي تووش هيرشيكی (عه كسي) نه بين ناچار (رانيه) مان به جي هيشت
و گدراينه وه (ره واندر) . حاكمي سياسي و بابه كر ئاغا به مه وه نه وه ستان و
هيرشيان برده سهر (ئاكو) و (شاوور) ، بهلام خه لكه كه بهر گريه كي
باشيان كرد و كشانه وه بو شاخه كان ، له نه نجامدا له شكري حاكمي
سياسي و بابه كر ئاغا پاش دوو روژ بلاوه يان لي كرد . بهم جوړه
ناوچه ي شاوور كه وته ژير ده ستی ئيمه وه . ملجد مصطفى و قاله ي
ئايشه خانيش نامه ي (توصيه) يان لي وه رگرتم بو والي (وان) و پاش بيني
گهراپوونه وه سلیماني و ئير ده نگ و باسم لي وه رنه گرتن .

پاش ئيمه (محي الدين به گك) ي قوماندان گهراپه وه ره واندر ، و
(محمود فاضل) نه قل كراپه وه . ههروه ها مه فزه كه ي ره واندر به
سه د سه رباز و چه ند ئه فسه ر و توپك و چهك و جيه خانهي تر
بههيز كرا .

هه تا ئيمه كاته ئينگليزه كان له چه ند فرۆكه يهك به ولاره هيچي نريان

به کار نه هینا ، به لام (شیخ ره قبی) حاکمی (حهریر) ناگاداری کردین
 که ئینگلیز نیازی وایه له دوولاوله به لاماربدات له بهر نهوه پئویسته
 له شکره که ی خهریک بکه یین ، بویه من و (محمی الدین به گک) و چه ند
 سه ربازیک له گهل هیزی (شیخ کاکه نه مینی سه لان) و (خدر ناغای
 سه رچیا) چو وینه حهریر • له وی بومان ئانکرا بوو که ئینگلیز له
 (عقره) وه نریکی چوار سه د سه ربازی نه ستوری و ئاسوری هینا وه ته
 سه ر زئی بادینان ، واتا زئی گه وره ، ههروه ها نریکی هه زار و پئنج
 سه د سه ربازی لیقشیان گه یاندوته شه قلاوه که له هه ردوو قولوه
 بدلاماری (حهریر) و (باتاس) بدن • ئیمه بهو هیزه ی که هه مان بوو
 (حهریر) و (باتاس) مان قایم کرد و چاوه ری ی هیرشی ئینگلیز مان کرد (۲) •
 له شه به قدا هه ردوو له شکره که ی ئینگلیز ده ستیان کرد به جوولاندن و
 که گه یشته ده شته کانی (حهریر) ئیر فرو که کانیا ن به بی براسه وه
 له همونیر و موسله وه بو پاریزگاری هیزه که یان و بو بلاوه پی کردنی
 هیزه که ی ئیمه که وته چه رخه کردن • شه ربه ته وای ده ستی پی

(۲) سه یر نه وه یه که نه حمه د ته قی هه مان هه له ی سو پایی دوو باره
 کرده وه که خوی له شه ره که ی (ده ره ندی بازیا ن) دا ره خنه ی له سه ر کردایه تی
 شیخ مه حمود گرت که له وی چاوه ری ی هیرشی ئینگلیزی نه کرد و خوی
 ده ست پئشکه ری نه کرد له هیرش بردندا • هه رچه نده ناوچه که ی
 (باتاس) له (بازیا ن) جیا واز بوو ، وه لیتره دا شاخه کانی (حهریر) هه بوه که
 له کانی ته نگانه دا بوی بکشینه وه به پیچه وانه ی بازیا نه وه که شوینی
 کنسانه وه ی نه بو •

نه کردبوو ههتا گه یشتنه بهرده می (باتاس) و حریر ، نهوسا لهشکری
تیمه دهستی کردهوه و تهقهی دست یی کردو کهوته بهرگری کردن ،
نهوانیش به پاریزگاری فرۆکه کانیانهوه کهوته بهلاماردانی تیمه و
ههتانیهوهرۆ شهریکی خوینین دهوامی کرد .

فرۆکه کانیان زۆر کلریان نه کرده سهر سهنگه ره کاتمان له بهر نهوه
ناچار بووین (باتاس) مان بهجی هیشت و بهرهو (حریر) کشاین . لهم
کانهدا هیزی ئینگلیزی جه بههی عقره باتاسی گرت و له گهل هیزه کهی
شه قلاوه یه کیان گرت و پیکه وه بهرهو حریر کشان . لهشکری تیمه
بهرگریه کی باشی کرد ، بهلام که تاریک داهات زیاتر له نیوهی (حریر)
کهوتبوه ژیردهستی دوژمنه وه ، و نیوه کهی نریشی که پالی دابوو
به شاخه کهوه بهدهست تیمه وه مابوه وه .

که شهو داهات و تهقه وهستا کهوتینه تهرتیات کردن که له ریگی
(سیلک) هوه له شه به قدا بکه وینه گولله بارانی باتاس و ههر
هیزیکمان هه به له شاخه کانه وه نهوانیش هیرشی بهر نه سهر . بهم جوړه
له بهره به یاندا به پئی نهو ته گیره جوولاین . نهو هیزه مه زنه ی ئینگلیز
سه ری لی شتوا و له ریگی شه قلاوه وه کهوته کشانه وه و ههتا نزیکسی
(بالسیان) راومان نان .

لهم شه په دا لهشکری ئینگلیز زیاتیکسی زۆری لی کهوت و چهک و
جه خانه به کی باشمان ده سنگیر بوو . پاش یهک دوو روژ له گهل مه فرزه که دا
گه پراینه وه ره واندز و شیخ ره قیب له (حریر) مایه وه . پاش نه مه
دهسه لاتی (هیزی میلی) ههتا نه هات به ره ی نه سه ند و له هه موولایه که وه
ته ته نیه وه .

گهراڻه وهى شيخ مه حمود و

په يوه ندى له گهل (ټوژده مير) دا

له وکانه دا که ټيمه خه ريکى هم شهراڻه بووين حوکومه تى
فهره نسه له جه بهى (جزيره) دا له گهل تورکدا رټک که وتبوو ،
و (نه د نه) و ناوچه کهى ده وروپشتى ته تسليم تورکيا کړدبوو ، ههروهه
يارمه تيه کى زورى تریشى دا بوو .

په کيک لهو نه فسرده نورکيا نهى که له جه بهى (عهيتاب) له دزى
فهره نسيه کان نه جهنگا مير ټالايى (کولونيل) عهلى شه فتيق به گ بوو که به
(ټوژده مير) به ناوبانگ بوو ، وه له کاتى خویدا روتبهى قايمقامى فخرى
و درگرتبوو . که شه پى نيوانى تورک و فهره نسه پرايه وه نيتر ټه ویش لهو
ټلوچانه دا کارى نه ما و له بهر ټه وه به خووى و هيزه کميه وه که زوربه يان
کوردي که رکوک و ههولير بوون نيررايه (رهواندز) و بوو به قوماندانى
هموو هيزه کهى ټه وى و (محى الدين به گ) نه قل کرا .

ټوژده مير ، که به ره گهز له چهر که سه کانى (ميسر) بوو ،
پياوڼکى چالاک و زيرک و خوښنده واريکى باش بوو ، شاره زايه کسى
نه و اوى له ره وشت و خووى کورده کاندا هه بوو ، و له ده ستورى
عه شاپرى چاک ټه زانى . قسه خوښ وقسه زان و وورپابوو . زور ټاقلتر
له گهل سه ره که هوزه کورده کاندا ټه جو ولايه و بويه ، به پيچه وانسه
حاکمه ټينگليزه کان ، هموو يانى کړدبوو به ټه موستيله و کړدبوونيه

پهنجی خوی • نهو ئاغایانهی که لهوه پیش له گه‌ل بابه کر ئاغادا ساردی که وتبوه نیویانهوه زوربه یان خویان هاتن بو به خیر هاتن کردنی یان به نامه ناردن دۆستایه تی خویان پیشان دا • زوری پی نه چوو ئاغاکانی پشدر و رانیه داوایان کرد که دهره بند بگرن و بپرای بپرای حوکمی ئینگلیز لهو ناوچه یه دا له ناوبه رن و هیزی بابه کر ئاغا وشێخانی بجیل بشکین و داوایشان کرد که (عقره) بگرن • هه ر له م کاته شدا بوو که (که ریم به گی همه وه نه د) و (فه قی محمد) و (سید محمدی جباری) به خویان و دووسه د سواره وه له ریگی دهشتی حه ریره وه هاته ره واندر • نه مه ش زیاتر بوو به هوئی نه وه ی که زووتر هیرشه که ی دهره بند ده ست پی بکری •

پاش دوو رۆز به دوو قۆل ، واتا له ریگی شاوره وه بو رانیه و له ریگی ناوده شته وه بو دهره بند حه ره که ت کرا : من له گه‌ل همه وه نه د کانه له قۆلی شاور و ئۆزده میر له قۆلی ناوده شت •

هیزه که ی ئیمه به ئاسانی چوه شاور و ئاکۆوه به لام هیزه که ی (ئۆزده میر) له گه‌ل هیزی (بههلول ئاغای ئاکۆ) که مدیری ئینگلیزه کان بوو تووشی شه پر بوو •

من له گه‌ل سه د تفه نگیچی شێخی سه لانه چووم بو یسارمه تی دانی ئۆزده میر • دوژمنه کانمان شکاند و رزگارمان کرد • دوا ی نه مه له ره واندره وه هیزی ترمان بو هات و ئیمه ش ده ستمان کرد به جوولانه دن به ره و (شه هیدان) که دوو سه عات له دهره بنده وه دووره و گرتمان • ئینگلیزه کان رانیه شیان چۆل کرد و ئیمه ی تی چووین • هیزی همه وه نه دیش به پی راوه ستان له ریگی (سیوکه) وه هتا (بازبان) چوون •

ئینگلیزه كان هئیزیکی زۆریان هئیبوه دهره‌بند و بریاری پاراستیان دابوو ، ههروه‌ها (بابه‌کر ئاغا) ش له قه‌لادزه خۆی ئاماده کردبوو که بپاریزی . به‌لام (هئیزی میلی) ئه‌وه‌نده زۆربوو که نه‌یان‌توانسی به‌رگه‌بگرن . هه‌ر له (بارزانه‌وه هه‌تا سنووری (ماوه‌ت) شه‌پبوو . بابه‌کر ئاغا له قه‌لادزه گه‌مارۆ درابوو ، هئیلی ته‌له‌فونی دهره‌بند و قه‌لادزه له کار خرابو وهه‌رچه‌ند فرۆکه‌کانیشیان به‌شداری له‌شه‌پدا ئه‌کرد به‌لام که لکیکی ئه‌وتۆی نه‌بوو . هه‌ردوو لوتکه‌کانی شاخی دهره‌بند له لایه‌ن هئیزی (هه‌باس ئاغا) و (غفور خان) وه‌ گه‌یرابوو ، هئیزی ئه‌هالیس له (شه‌هیدان) خۆیان ئاماده کردبوو ، و به‌رامبه‌ر دهره‌بند وه‌ستابوون ، هه‌روه‌ها هئیزی ئه‌هالی رانه‌ش له‌سه‌رپیی بوون .

ئینگلیز به‌ناچاری بریاری چۆل کردنی دهره‌بندی دا و کشایه‌وه . که به‌ره‌به‌یان هئیرشمان برده‌ سه‌ر دهره‌بند به‌پیی شه‌پ‌گرتمان چوکه ئینگلیزی تیدا نه‌ماوو . (هئیزی میلی) دووی هئیزه را کردوه‌که‌ی ئینگلیز کهوت و له قه‌لای (بو‌سکین) دا که خۆیان مات دابوو شکێتران و به‌ره‌و شاخی (ده‌روزماری) رانه‌ راوانران که له‌وئ خۆیان بگرنه‌وه به‌لام پئش ئه‌وه‌ی بگه‌نه‌ ئه‌وئ سواره‌کانی (هئیزی میلی) رانه‌ په‌لاماری دا و ساخه‌که‌یان گرت . که ئینگلیزه‌کان و یستیان خۆیان بگه‌یه‌نه‌ لای (گرده‌ بلویر) سواره‌کانی پشده‌ر پئش ئه‌وان ئه‌ویشیان گرت . ئیتر ئینگلیزه‌کان ته‌واو شه‌په‌رزه‌ بوون و له‌ هیچ لایه‌که‌وه رینگایان نه‌ما . ناچار به‌ په‌ریشانی خۆیان گه‌یاند (بی‌توین) و هه‌موو چه‌ک و جبه‌خانه‌یان به‌جئ هئشت و له‌ژیر پارێزگاری فرۆکه‌دا به‌ هه‌زار شه‌ره‌شه‌ق خۆیان

گه یانده (سهرخومه) و چوونه کویسهوه ، بو سسبه نیی نهویشیان بهجی
هیشت ، پاش ئه مه هیزی ئینگلیز سلیمانیشی چۆل کرد .

هر له م کاتهشدا بوو که ئیعلانی گه پاندنهوهی شیخ محمودیان
بو سلیمانی کرد !

پاش دوو رۆژ له کویسهوه وهفدیك هات بۆلامسان و بهزۆر
مهفره زهیه کی چل عسکهری تورکیان پی ناردینه نهوی . که ئینگلیز
کویسهی بۆردومان کرد نههاله کهی بهشیمان بوونهوه لهوهی که ئه
مهفره زهیه یان برده نهوی ، و له بهر پاراستی ئه هلی شار کیشامانهوه
بۆ (خهپان) . پاش ئه مه وهفدیکی سلیمانی هات که هیزیك بنیرینه نهوی
بهلام نهوێك کارهساته کهی کویسه دووباره بیتهوه و سلیمانیش تووشی
بۆردومان کردن بی رهمان کردهوه و تهنهنا بهوه رازی بووین که
هیزیکی بشدهر له گه ل چهند عسکهریکدا به مۆقات بنیرینه (قهمجووغه) .

پاش ئه مه له قهزای رانیه و بشدهز تهشکیلات کرا ، چونکه بابه کر
ئاغا پاش گرتنی دهر بهند بی شهپ قه لادزیی بهجی هیشتبوو ، و دهستهی
هه بس ئاغا نهوی یان گرتبوو بایز ئاغا بوو بوو به قایمقامی قه لادزه و شیخ
ئهمینی سندۆلان به قایمقامی رانیه . رهمزی سه گ ناویك سه روکی
مهفره زهیه ک و ئاغایه کی یشدهر بوون به مه ئموری دهر بهند (فوزی به گی
بوزباشی) بوو به قوماندانی رانیه و یشدهر نیش بووم به (مفتشی
ئیداری) ههردوو قهزاکه که مه رکهزه که یان رانیه بوو .

ئۆزده میر گه پابهوه رهواندز و (هیزی میللیش) هه رکهسه بو

جینگای خۆی بلاوهی لئی کرد و تهنها خۆمان و عهسکهره کان و غفور خان
له گهڵ هه ندی پیاوی له رانیه ، غفور خانی مدیری ناودهشت ، و قادر ناغای
مصطفی ناغای پشدهری مدیری (مه رگه) ماینه وه • فه عالیه تی ئینگلیزه کانیش
تهنها مابوه وه سهر فرۆکه کانیان و هیچی تر •

لهم کاته دا دووباره وه فدیکی سلیمانی هات و داوایان کرد که
بچینه سهر سلیمانی به لام تیمان گه یاندن که ئیستا چوونه سلیمانیمان
مدعقول نیه و یئوسته چاوه ریئی گه پرانه وهی شیخ مه محمود بکه ین و باش
نیه بزووتنه وه که مان زۆر پهره پئی بده ین و بلاوی بکه ینه وه نهک تووشی
[عکس العملیه] بین • بهم جوړه دووباره داواکاریه که ی سلیمانیمان
رته کرده وه •

دیاره ئینگلیزه کانیش زۆر چاک ئه مه یان ئه زانی و بۆیه له ترسی
ئه وهی که نهک ناچار بین سلیمانیش بگرین به په له پر ووزی شیخ مه محمودیان
هتایه وه و دووباره بووه به حوکمداری سلیمانی •

که شیخ گه یشته وه سلیمانی بۆ ئه وهی پیشانی بده ین که ههر
له گه ئیداین هیزه که ی (قه مچووغه) مان هتایه وه رانیه له پاشدا له گه ل
(هه باس ناغا) دا به نه ئی گفت و گو یه کمان کرد و من پیشنیارم کرد که
ئه وه (بابه کر ناغا) ناشت بکاته وه و به یه که وه بچه خزمهت شیخ مه محمود بۆ
به خیر هاته وه کردنی • بهم جوړه هه ردوو ناغای کۆنه دوزمن له گه ل
پیاوانی خۆیاندا چوون بۆ خزمه تی شیخ • له گه پرانه وه یاندا هه باس ناغا
هاته رانیه بۆ لام و پئی وتم که ئه مجاره له سلیمانی که بیتان (چه کمن) ی

«یوه و پئی و توه که نیم کاره ساتانهی رویی داوه همووی نه چاوی
 ټینگلیز و کرده و ناپره واکانی میجر سون و حاکمه ټینگلیزه کانه و به .
 (چه کمه ن) پئی و تپوو : « واهموو شتیک پراوه توه ، ټیستا تور که کان
 له (ره واندز) ده رکه ن . هه باس ناغا وهرامی دابوه و : « ټیمه خو ما
 له نه نجامی پیاوخرایی ټپوه له گه ل شیخ مهحمودا تور که کانمان هیناوه ټیستا
 چون لایان نه بهین . به لام نه گهر کرده و کاتان باش بکن و به راستی
 نیداره ی کوردستان بده نه دست شیخ مهحمود و ټیمه ش نه و سا تور که کلان
 ددر نه کهین ، نه گینا به یوه ندیان له گه لدا به هیتر تر نه کهین .»

باش ټیمه (چه کمه ن) و (هه باس ناغا) ریک که و تپوون که ټیمه رانیه
 بدهینه دست نیداره ی شیخ مهحمود و هه ول بدری کویه شی بخریته
 سر .

چاوم به فهوزی به گی قوماندان کهوت و ټیم گه یاند که ټیستا باش
 هاتنه و ی شیخ مهحمود با شتروایه فهزای (یشده ر) و (رانیه) ته سلیم به
 نیداره ی نه و بکری ، ههروه ها بوباری سیاسی و عهسکه ریمان قازانجیکی
 باشی نه پئی نه گهر هموو مفره زه که ی رانیه و دهر به ند بگو یزینه و به
 (بتواته) و قایمقام و هیزی پولیسی شیخ مهحمود به ټیمه رانیه چونکه
 ټیستا و هزعی مفره زه که لاوازه . فهوزی به گی « مفره زه قوماندانی
 ټیشنیاره که ی به دل بو ، و به کسر چوو بو ره واندز که بیروپرای
 (توزده میر) یش تی بگا و رازی بکات . باش چند روژیک گه پرایه و
 و ناگاداری کردین که (توزده میر) رازی بو به لام به و مهرجه ی به کیک

سه‌ر به ئیمه بکری به قایمقامی رانیه که شیخ محمودیش بمانه‌ی پئی
بکات - بو ئه‌مه‌ش (سید عبدالله) پئشینار کرا .

مژده‌م دا به هه‌باس ئاغا که کاره که‌ماں سه‌ری گرتوه و (رانیه)
چوئ ئه‌که‌ین و ته‌سلیمی شیخ محمودی ئه‌که‌ین ، ئه‌ویش به‌دلخوشیه‌وه
سلیمانی له‌مه ئاگادار کرد . باش ماوه‌یه‌ک (سید عبدالله) به‌خوی و
ده‌سه‌ودایه‌ره‌یه‌وه و به ئالای کوردستانه‌وه گه‌یشه‌ (رانیه) و به‌ناوی
حوکومداری کوردستانه‌وه ده‌ستی کرد به ئیداره کردنی . چه‌ند
پاوبنکی سه‌ر به ئینگلیزی له‌گه‌لا ئیردرا بوو !

زۆری پئی نه‌چوو دووباره کرده‌وه ناپه‌واکانی ئینگلیز سه‌ری
ده‌ره‌یتایه‌وه . که وه‌فدی شیخ داوای کرد کویه بخپرته ژیر ده‌سه‌لانی
حوکمداری کوردستانه‌وه - به‌پئی ریگ که‌وته‌که‌بی هه‌باس ئاغا و
چه‌که‌من - ئینگلیزه‌کان ئه‌مه‌یان رت کرده‌وه ، و دیسان هه‌وا ئین دا
که‌دل سو زانی شیخ له‌یه‌ک بکه‌ن .

ئیمه له‌راستیدا له‌سیاسه‌تدا کۆل بووین و ته‌واو نه‌بووین ، هه‌روه‌ها
جه‌نابی شیخ محمود و ده‌ور و پشته‌که‌شی . له‌به‌ر ئه‌وه‌ش که له کرده‌وه‌کانی
ینگلیز ته‌واو زویر بوو بوو ، و بر وای پئی‌یان نه‌ما بوو ده‌ستی کرد به
مخابه‌ره کردن له‌گه‌ل ئۆزده‌میردا که له‌سه‌ر ئیداره‌یه‌کی نایه‌تی
وه هاوبه‌شی ، ریگ که‌ون . ئۆزده‌میر وه‌رامی دایه‌وه که ئه‌مه‌ له
سه‌لاجه‌تی ئه‌ودا نیه و پئوسته‌یه‌که‌سه‌ر له‌گه‌ل (ئه‌نقهره‌) دا قسه‌بکات .
شیخ محمود نه‌توانی چاوه‌پئی بکات و داوای له‌ ئۆزده‌میر کرد که

وه فديك بنيرى بو سليمانى بو گفتوگو كردن . توژده مير (فهوزى به گى) يوزباشى و (ره مزى به گى) كو نه قايمقام و منى نارده لاي جه نابى شيخ .

راسپاردهى توژده مير تنها نه وه بوو كه سهر كردهى هيزه كانى ردواندز هستى به رامبر شيخ محمود زور باشه و به هموو چه شنه نيداره يه ك رازين كه له نيوان كورد و تور كدا ييك بيت ، به لام نه م برپاره نه بى له لايه ن حوكومه تى مهر كه زيه وه بدرئ (۱) .

هر چه نده تيمه به دزيه وه گه يشتووينه سليمانى به لام نينگليزه كان سمه يان زانى له گه ل نه وه شدا گوئى يان لى خه فاند .

عه رزى شيخم كرد كه له به يوه ندى به ستدا له گه ل تور كدا نه ختيك به له يان كردوه . بوم دهر كه وت كه (سمكو) له مه دا دهر نيكي گه و رهى هه بوه و نه و داواى له شيخ مه محمود كرد بوو كه زوو داواى وه فده كسى توژده مير بكات .

له جه نابى شيخم گه ياند كه ريك كه وتن له گه ل تور كدا بو سهر به خويى

---

(۱) ماموستا ره فيق حيلمى له زور جيگاي يادداشته كه يدا ، به تا بيه تى به شى (۶) لاپه ره ۸۴/۱۶۱۴ داي دهر نه خات كه نه حمده ته قى و فهوزى به گك و ره مزى به گك بيچكه له و راسپاردانهى باس كران نه و نامه يهى توژده ميريشيان دابوو به شيخ مه محمود كه مهرجه كانى خوى تيدا دهر خستبوو بو يارمه تى داني كورده كان ، به لام نه حمده ته قى له هيچ جيگايه كى يادداشته كانى خويدا نه م قسانه ناسه لميني .

« ج . ته قى »

کوردستان زه حمه ته به لām نه مه نه گه ر بشکرتی نه بی حو کومه تی مه ر که زی
بر یار بدات و تۆزده میر هیچی به ده ست نه .

له م کاته دا (سکۆ) له گه ل ئینگلیزدا نارینک بوو ، و له گه ل
(سید طه) شدا که وتوه شه پروه ، و پاش هیزش بردنکی ناخافلی تور که کان
بو سه ر باره گاکه ی خیزانه که ی کوزرابوو ، و خسه روی کورپی به دیل
گیرابوو ، و ده هزار لیره که ی ئالتونیشی لی زه وت کرابوو بویه
نه بوست له گه ل تور کدا رینک بکه وی . که له سکۆم پرسی بوچی له گه ل
ئینگلیزدا رینک نه که وت ووتی : « ئینگلیز درۆ نه کات و له گه ل کوردا
نه تی باش نه و هه رچی به ئینکیش بدات هه مووی فرۆتله و بو
خه له تاندنه . له بهر نه وه بر یارم داوه که به قسه ی تورک بکه م و بچه وه
سه ر سنووری وولانی خۆم و چاوه ری ئی هه لیک بکه م ، به لکو خسه ره ویشم
ده ست بکه ویته وه . »

که شیخ له گه ل وه فده که دا نه گه یشتنه هیج نه نجامیک بر یار درا که
وه فدیک بچینه نه نقه ره بو نه م مه بهسته و له سه ر ئیداره به کی هاوبه شی کورد
و تورک به سه رو کایه تی شیخ محمود یتک بین . به م جو ره شیخ محمود
(فتاح به گ) ی ژن برای و (ره فیق حیلمی) و منی نارد بو نه م مه بهسته .
چوو شینه ره واندز و نه مه مان له تۆزده میر گه یاند . نه ویش فهوزی به گی
یوزباشی به ناوی مه فره زه که وه له گه لدا ناردین . ههروه ها من راستی درام
که بیجگه له مهش لابه مه مه ر که زی جه به ی روژه لات له (سه ری قامیش)
بو کاره که ی اسماعیل ئاغا و خسه روی کورپی . له بهر نه وه ی کۆتایی

زستان و سدره تاي به هار بوو له شه مدینا هوه ریگا بو تورکیا به سترابوو ،
 بویه بریارمان دا که بچینه تهوریز و بهره زای رووسه کان - که نهوسا
 دوستی تورکیا بوون - له باتومیه وه بچینه تورکیا . بهم جوړه هموو له
 ردواندزه وه و له ریگای (زینوی شیخ) هوه حه ره که تمان کرد . پاش
 چهرمه سهره به کی روړ گه یشتینه (تهوریز) و له قونسولخانه ی تورک
 دابه زین و پاش چند هه فته به ک ریگامان درا برقرین . که گه یشتینه سنووری
 تورکیا من و فهوزی به گ لمان دا بو (فارس) و (سهری قامیش) بو
 بینی قوماندانی جه به ی روژه لآت و مه سته که ی (سکو) و
 خسره وی کوری . ره فیق حیلمی به گ و فجاج به گ چوونه (بانومی) که
 له ویشه وه بچنه نه فهره و نهسته مول .

که گه یشتینه (سهری قامیش) فهریق (علي سعید پاشا) مان بینی که
 وه کیلی (کاظم فهره) پاشابوو . بو سه یئی ناردی به شویتندا له دائره ی
 رسمعی خویدا ، و ناردی خسره وی ئیسماعیل ئاغایان هینا . خسره و
 نه مهنی (۱۰-۱۲) سال نه بوو ، ده ستیک جلی ئه رکانی حه ربی له
 به ردابوو ، وه نه فسه ریگی به دواوه بوو . نه وقه م له گه لدا کرد و
 هه وائیم برسی . خسره و به تورکی قسه ی نه کرد . علي سعید پاشا وونی :
 « من و خیزانم مندالمان نه ، و خسره و مان کرده به کوری خومان و
 ئیستا بیی ئه خوینم ، باشتر وایه لای خوم بمیخته وه . »

منیش عه رزم کرد : « ئیسماعیل ئاغا مه راقی بو ئه خوات ، باشتر
 وایه جاری بیترنه وه لای باوکی و نهوسا خوی بیترته وه لاتان بو
 خویندن . » و درامی دایه وه : « ئیستا ئیسماعیل ئاغا هاتوئه وه سهر

سنووری تیمه و رازی بوه که بهخوی و هاو کاره کانیهوه لهویدا دانیشتی •
 منیش خهربکی تهرتیبات کردنم له گهل مهر کهزدا که خهسرهوی بدهینهوه،
 ههروهها پاره کهشی لامان پاریزراوه و نهیدهینهوه ، بهلام باکه میٹ
 چاوه پروان بکات • ، تکام لئی کرد که بههوی والی وانهوه نم برپاره به
 ئسماعیل ئاغا بگهینهتی و سوپاسم کرد •

ئینجا کهوتینه باسی گرنگتر •

ههتا ئه و کاته حوکومهتی تورکیا بهرهمی ئیترافی به هیزه کهی
 ردواندز نه کردبوو که هیزی تورکیایه ، چونکه (ئوزدهمیر) په یوه ندی
 له گهل حوکومهتی مهر کهزیدا باش نه بوو ، وه ههتا ئه و کاته بههیزیکی
 هدرائیرهوه و چه ته گهری ته مانشا ئه کرا • داوام له علی سعید پاشا کرد که
 به ته واوی هه لوئستی خویان ده ربارهی ئه مه روون بکه نه وه • فهرمووی
 که له م دوایه دا حوکومهتی مهر کهزی برپاری داوه له مه و دووا هیزه کهی
 ردواندز به لهشکرکی رسمی تورکی دانستی و هه هیرشیکلی بکریته
 سه بههیرشی سه لهشکری تورکیا اعتبار بکری • ههروهها برپاریش
 دراوه که لوایه کی سی تابووری ته واو بههه موو چه کیکه وه له فارسه وه
 بئیرته وان و لهوئشه وه بو ردواندز و میر ئالایی (سلیمان صبری)ش
 کراوه به قوماندانی هه موو هیزی ره واندز • هه رکاتیک ئه م لوایه
 گه یشته ره واندز ئه وسا حوکومهتی تورکیا بهرهمی بلاوی ئه کانه وه
 که لهشکره کهی ره واندز لهشکری تورکیایه • به م جوړه که لهشکری
 ردواندز بههیزتر کرا ئه وسا توانای یارمهتی دانی شیخ محمود زیاتر
 ئه بی • وه له دوایدا فهرمووی : « من شیخ محمود خوش ئه وی و ئه و

شایه‌عانه‌ی که گویا له‌کاره‌ساته‌کهی موصلا من ده‌ستم هه‌بوه
هه‌مووی درۆیه . .

بۆسه‌ینتی پیکه‌وه له‌گه‌ل میرنالاپی (سلیمان صبری) چوینه (قارس) بۆ
چاوپتی که‌وتن و ناردنی لیواکه . سنی تابوور به‌هه‌موو که‌لوپهل و
نیویسته‌که‌وه تاماده کرابوو بۆ نه‌وه‌ی به‌ره‌و (وان) بجوولین . دیاره‌ چوونی
ئهم له‌شکره بۆ وان له‌ده‌ روژی زیاتر نه‌وی چونکه نه‌وسا هینستا ریگسای
شه‌مه‌نده‌فر و نوتومویل له‌نیوانی قارس و واندا نه‌بوو . من له
(سه‌ری قامیش) مامه‌وه هه‌تا لیواکه گه‌شته (وان) .

ئهم ده‌نگ و بایه به‌ ئینگلیزه کلن گه‌شسته‌وه . بۆیه به‌په‌له هینزی
خویان کۆکردبووه و په‌لاماری ره‌واندزیان دابوو ، ئۆزده‌میریان شکاندبوو ،
و به‌ره‌و تیران ته‌ریان کردبوو . هه‌روه‌ها به‌هاندانی ئینگلیز (سید طه) و
هاورپیکانیشی هیرشیان بردبووه سه‌ر (نه‌هری) و گرتبوویان . که هینزی
سلیمان صبری به‌گت نه‌گاته (گه‌ور) و بای راکردنی ئۆزده‌میر نه‌زانسی
هیرش نه‌باته سه‌ر سید طه و نه‌یشکینی و شه‌مدینان نه‌گرتیه‌وه و واز له
چوونه ره‌واندز نه‌هینتی . تابووریک سه‌رباز له (نه‌هری) به‌جی
نه‌هینتی و خۆی نه‌گه‌پرتیه‌وه . به‌م جووره تورکیا به‌ره‌سمی دان‌پیانانی
له‌شکری ره‌واندز به‌له‌شکری تورکیا دوا نه‌خات .

پاش چهند روژیک علی سعید پاشا ئهم هه‌والانه‌ی به‌نه‌قه‌ته‌وه
بۆگه‌په‌مه‌وه ، زۆریش سه‌رزده‌نشتی ئۆزده‌میری کرد که خۆی نه‌گرتیه‌وه
هه‌تا له‌شکره‌که‌ی نه‌گاتنی .

پاش ئهمه رازی بوو که له ته‌رابزوونه‌وه بچم بۆ نه‌قه‌ره .

چوونم بو ته نقهره و بيروپاي كورده كانى تهوئى

كه گه يشتمه ته نقهره (فتاح به گك) ئاگادارى كردم كه ره فبق حيلمى به گك له رينگاي ديار به كروه گه پراوه تهوه سليمانى .

بو سبه يئى چووم بو بينى (حسين به گكى رؤوف به گك) ي سه ركه و دزيران و وه كيلي وه زيرى دهره وه . فهرمووى كه (رفبق حلمي) خوى يئى نه گيراوه و گه پراوه تهوه سليمانى . وه فهرمووشى : د ئيسنا عصمت پاشا نه لوزانه و له نه نجوومه نى ميلله تاندا داواى ولايه تى موصل نه كاته وه . له به رنه وه ينويسته چاوه پرى نه نجامى ته مه بكن . هه موو رؤزيكيش چاوتان به (محى الدين به گك) ي ئه ركانى حهرىم بكهوئى بو ته وهى له م رووه وه هه وائت يئى بگه يه نئى ، .

به م جووره له ته نقهره مامه وه

باش چهند رؤزيك (محى الدين به گك) ئاگادارى كردم كه له يه كيك له دانشته كانى كونگره ي (لوزان) دا ئينگليز دهرى خستوه كه گوايا به زور نه هاوتوه ليواي موسله وه به لكو دانشته سوانى ناوچه كه خويان ، و به تاييه تى كورده كان ، داوايان كردوه و توركيان لئى دهر به پراندوه هه روه هه تهو مزبه تانه شيان پيشانى گونگره داوه كه له كاتى خويدا به خه لكى سليمانيان مؤر كردبوو كه هه ز به حوكمى تورك ناكهن .

به م جووره فروفئلى ئينگليز ئاشكرا بوو كه تهوسا ته م مزبه تانه يسان بوچى به خه لك مؤر نه كرد !

باش چەند رۆژنىك (حسين رۇوف بەگ) بانگى كردم و وتى كە
بېنارىيان داوۋە بە رىنگاى سىياسى قەزىيەى موسىل جەل بىكەن و بۇ ئەمە نائىبى
موسىلىيان بانگ كىردۆتەوۋە بۇ ئەنقەرە و داوايان لە سەفىرى توركىا لە تاران
كردوۋە كە شىخ محمود بىنى و بۇ كىردنەوۋەى مەزبەتە ھەول بىدون ، وە
ھەروەھا بۇ ھەمان مەبەست لە موصل و كەركوكىش خەلك راسىپىراوۋە .

لەداويدا (حسين رۇوف بەگ) وونى : « تۆش بچۆرەوۋە (سەرى
قامىش) و لە ئىرانەوۋە بگەپىرەوۋە جنوب و موافقەت و مەزبەتەيان
و ەربگىرە ، و ەروەوۋە بۇ « نائىب » .

عەرزىم كىرد كە بۆجى منىشى لە گەل فتاح پەگىدا نەئاردا بۇ تاران
فەرموۋى : « فتاح بەگ بەرەسىمى ئەفسەرى ئىمەيە ، لەبەرتەوۋە تو
بەرەسىمى ناتوانىن بىنرىن تەنھابەو شىوۋە ئەتوانىن كە ووتىم . »

بو سەبەبىنى لە گەل خوالىخوش بوو شىخ قادىرى شىخ نورى بەرزنجىدا
كە بەسەفەر ھاتبوو بۇ ئەنقەرە چوۋىنە ئەستەموىل و لەوئى بە دزىبەوۋە چاۋم
بە (سىد محمد أفندي) كوپى (شىخ قادىرى نەھرى) كەوت . ئەوان لە
ھەموو روۋىيەكەوۋە زۆر داخ لەدل بوون .

سواری ياپۆر بووم و ھاتمە (تەپابزون) و لەوئىشەوۋە بۇ ئەرزورۇم .
لەوئى چاۋم بە يوزباشى (عەلى ياۋەر) ى خوشكەزاى (ئەمىن چىر) كەوت
و بەھۆى ئەوئىشەوۋە مىرئالابى (جەنەپال) خالدا بەگى جىبرانى و (يوسف
ضىا بەگ) نائىبى بتلىس و ئىشەواكانى تىرى (كۆمەلەى كورد) م بىنى و
بە درىژى باسى وەزەى كوردستانى جنوبى و بارى ئىنگلىزم عەرز كىردن .

(خالد به گك) فەرمووی : « كورد زۆر بەدبەختە ، تێمە لە دەمێكەووە
كۆمەڵمان هەیه و كۆشش ئەكەین بۆ سەر بە خۆیی
كورد ، و بە تاپەتیی لە گەڵ ئینگلیزدا كارمان زۆر كرد و چاوەروانی
ئەوومان ئەكرد كە پاش سەر كەوتنی حوله‌فا كوردستانی كی گەورە پێك
بهێنن كەچی لە باتی ئەمە دەستیان كرد بە خەڵەتاندن و قیلبازی لە گەڵماندا ،
و لە باتی كوردستان ئەرمەنستانی دروست كرد ، واتا لە (ئەدەنە)
ئیدارە بە كی ئەرمەنی و لە (بەرقان) یش حوكومەتی ئەرمەنیان پێك هێنا ،
و وولایەتەكانی كوردستانی زوروو : وان ، فارس ، بایەزێش ، و
ئەرزورۆمیشیان خستە سەر ئەم حوكومەتە . هەر وەها لە سلیمانیش ئیدارە
(شیخ محمود) یان تێك دا و تەنها لە دیار بە كر بە پێی چەند مەرجێكی
سەخت بڕیاریان داوە ئیدارە بە كی وردی وادروست بكەن كە بە ئەرمەنیەكان
گەمارۆ درابن . ئیخا چۆن كوردی وولایەتەكانی رۆژەلات قوبول ئەكەن
لە زێر حوكمی ئەرمەنیدا بترین كە كۆنە دوژمنایەتیمان لە نیواندا هەیه ؟
پاش ئەمە جەنابی (خالد به گك) بەدرێژی باسی خەڵەتاندن و فرۆقێلی
ئینگلیزی كرد ، وە دەری خست كە ئەهوان و ئەهوان پێكانیان ناوان بسم
ووزە بێننەو ، لەبەر ئەوە داوايان لە ئینگلیز كردبوو كە هەنوێسنی خۆیان
بگۆڕن ، بەلام ئەوان چونكە وایان ئەزانی كە ئێتر كورد هەج پێ ناكرن
لەبەر ئەوە هێچ گوتی یان ئەدا بوونی .

بزو تنهوی مصطفی کهمال

لهم کاتهدا تاقه لهشکری تورک که بهچه کهوه مابوه وه لهشکره کهی کاظم (قهره پاشا) بوو که هویش خهریک بوو چهک دانئی ، یان لهراستیدا خهریک بوون چه کی بکن . ههراهم کاتهدا مصطفی کهمالی مفتشی گشتی لهشکر و یاهوری خهلیفه عثمانی له نهسته موئل له گهئل چه ند ٲینگلیز ٲنکدا گه یشته (نهرزوروم) بو چهک کردنی لهشکره کهی کاظم قهره پاشا . له باتی نه مه مصطفی کهمال له گهئل کاظم قهره و نورک پهروه و عهشایه ره کاند ٲنک کهوت و ٲینگلیزه کاتبان گرت . ههرا لهویش (کونگره ی نهرزوروم) یان گرت . له به کهم کوبوونه وه دا که کراسه دهزار لیره کوکرایه وه بو یارمه تی مصطفی کهمال . عهشایر و کورده کانی نهو ناووش که لهم کاتهدا ناماده بوون له گهئل شه یتانیشدا ٲنک بکهون بهو مهرجه ی لهدهست ٲینگلیز و نه رهنی رزگاریان ٲی بهخویان و چه کیانه وه چونه ناو لهشکری مصطفی کهماله وه که لهم کاتهدا به تهواوی ٲیعلانی شه ری کردبوو له گهئل لهشکری خهلیفه دا که به گوٲیره ی سیاسه تی ٲینگلیز نه جوولایه وه . لهشکری (مصطفی کهمال) هیرشی برده سه ره لهشکره نه رهنه ی که هاتبوه سه ر سنوور و خراب شکانیدی و کردی به یه ریقاندا . له ترسی گرتنی ٲایته خته که یان نه رهنه یه کان شه ٲریان وه ستاند و چه کیان ته سلیم لهشکری تورک کرد . نهوانیش وازیان لی هینان بهو مهرجه ی له گهئل ٲینگلیزدا په یوه ندی نه گرن و له گهئل رووسدا ٲین به دوست که مصطفی کهمال خوئی په یوه ندی له گه لئاندا باش بوو .

بهم جووره چه کیکی زور دهست لهشکری تورک کهوت و له جه بهی

رۆژهلات دلینا بوون • باره گای سوپا گوئز رایه وه بو (سیواش) و
له ویشه وه بو نه نقره •

(مصطفی کمال) له سه ر ئیداره یه کی هاوبه شی برایانه له گه ل
کوردده کاندایک کهوت ، و بهم جوړه « بویوک میللهت مجلسی » ، واتسا
تهنجوومه نی میلی گه وه ، دروست بوو ، و زور به ی کورده کان تیایدا
بوون نه ندام و کوششی تورک و کورد یه ک خرا بو سه ر که وننی ته م رایه پرینه
بو هه موو په یوه ندیبه کیان له گه ل حوکومه تی تهسته مولدا بری و په یوه ندی
دوستانه تیان له گه ل روسیادا بهست •

ئینگلیزه کان ، که چاوه پرپی ی ته م رایه پرینه یان ته ته کرد حه به سان و
ته یان زانی چی بکه ن • له پاشدا کهوته به کار هینانی پیلانه یسه کانی
خویان و (یونان) یان دزی تورکیا هان دا ، و له شکر ی تورکیا
(ئیزمیر) و گه لی شوینی تری گرت له نه نادۆلی رۆژئاوادا • پاش چهند
شه پرکی خوینین له شکر ی خه لیفه و یونان شکا و تهسته مول ته سلیم به
له شکر ی میلی کرا •

لیره دا ئینگلیز کهوته سیاست گوپین و سیاسه تیکی دوو قۆلی گرت :
له لایه که وه هه وۆلی دا له گه ل مصطفی که مالدا رینک بکه وۆ و له لایه کی
تریشه وه تیکۆشا کورده کان بیزوینی به ناوی ودر گرتنی سه ره خۆیه وه و
(شه ریف پاشا) له نه وروپا ئاماده کرا که داوای مافی کورد بکات • به لام
چونکه شه ریف پاشا به پیلانی ئینگلیز که وتبوه جموجۆل کورده کان
بئستگیریان نه کرد ، چونکه ته یان زانی له بهر نه وه ی ئینگلیز له م کاته دا خراب

تخی گراوه ئه یه وی کورد بکات به قوچی قوربانی و شۆرشیکی بئی
هه لگرسیتی بۆ ئه وهی به بیانوی کوزاندنه وهی شۆرش کورده وه له گه ل
تورکدا دووباره ریک بکه ونه وه و وه ک جاران کورد بفرۆشنه وه .

هه ر له م کاته شدا (خالد به گ) و هاو ریکانی له گه ل روسدا په یوه ندیان
به ستبوو ، وه داوای یارمه تیان لی کردبوو ، له مه دا پای روس بئی پیچ و په ا
بوو که وتبوویان : « نامانه وی وه کو ئینگلیزه کان هه لسان فریوتین و
بتان خه له تینین و بلی بن یارمه تیان ئه ده بن . ئیستا ناتوانین هیچان بۆ بکه بن
چۆنکه نامانه وی تورک زویر بکه بن . . . »

به م جوۆره ، به قسه ی خالد به گ ، هه لوئستی کورده کانی تورکیا زۆر
ناسک و پر له مه ترسی بوو . زۆریشیان هه ول ئه دا که له م کانه ناوه خته دا
له گه ل تورکدا لی یان نه بی به شه پر . به لام ده ریشی خست که له ئه نجامی
(. . . . .) (١) تورک و فیلبازی ئینگلیزدا زه خه ته بتوانری پاریزگاری
ناشتی بکری هه تا هه لیکان ده ستگیر ئه بی . داوی خالد به گ فرمووی :

« ئه م قسانه بۆیه ئه لیم که به نه ئتی بیان گه یه نته (ئیسماعیل ئاغای
سمکو) له گه ل ئه م نامه و سفره به شدا . ئه م ئیشه ش ته نها به ئیوه ئه کری
چونکه تورکه کان له ئیوه ئه مینن . هه روه ها عه رزی ئیسماعیل ئاغاش بکه
که ئه لای خۆبه وه هاوکاری زیاد بکات ، هه روه ها هه ولئیش بدات کسه
په یوه ندی له گه ل روسدا به ستی به لکو یارمه تیه کمان بدن . . »

---

(١) ئه م ووشه یه ته عبیری ئه حمه د ته قی خۆیه تی ، وازانم ئه ویش
یه کسه ر ته عبیره که ی خالد به گی نویسه وه .

« ج . ته قی »

نامه و شفره کهم لئی وه رگرت و باش خواحافیزی کردن هاتمهوه
(سه ری قامیش) و لهویشه بو وان که بچمه لای ئیسماعیل ئاغا و لهویشهوه
بچمهوه جنوب بو وه رگرتی مزبتههی ناڤی •

ئیسمائیل ئاغا له کۆنه دئی یه کی ئهرمه نی (باش قهلا) له نزیك
سنووری ئیراندا دانه نیشت • که چوومه لای رهشید جهوده تیشی له لایبوو •
هموو راسپارده کانی خاند به گم عهرز کرد و نامه و شفره کهشم
دایه •

ئیسماعیل ئاغا زۆر سوپای کردم ، ههروهها رهشید جهوده تیش
ووتی : « جدا کاک أحمد شایانی ته قدیرن » (۲) •

دووایش ئیسماعیل ئاغا ووتی که نه گهر من رازی بيم وا به رابه ری
ئهم ئیرئی بو (ورمئی) و من به شانازیوه قوبولم کرد • له یاشدا فرمووی :
« له نوؤ باشر کهسم دهست ناکه وئی • له (ورمئی) قونسولی رووس بیسه
و به ناوی منهوه داوای یارمه تی و دۆستایه تی کورده کانی ئیران و تورکیه
و عیراقی لئی بکه بو چاکه ی ههردوولا •

« تیئی بگه یه نه که من په یمان و قسه ی کوردی هه موولایه کم پی
سپیرراوه و توش ئهمه ی بو روون بکه ره وه • نه گهر روسیا ئاماده یه بو
ئهم یارمه تی هه تا یادداشت و ته ربیات لسه م باره یه وه یئک به تین ، وه
نه گهر ئهمهش ناکات با هه ره هیچ نه بی [ته نها شه خسی خۆم حمایه بکه ن]

---

(۲) به پیوستم زانی که ئهم رسته یهش به بی دهستکاری به یلمه وه •
« ج • ته قی »

لهخاکی ئیراندا که بتوانم لهجنگای خۆمدا پلرێزگساری دهسهلاتی خۆم
بکهم ههتا بزانی پاشهروژ چون ئهیی * *

ئیسماعیل ئاغا نامهیه کیشی دامی که من باوه پئی کراوی ئهوم و
ییاویکیشی له گه لدا ناردم که نه (ورمی) وه وه رامی یادا بنیرمه وه .

که گه یشتینه (ورمی) پاش روژیک به ئاشکرا چومه فونسولخانهی
تورکیا چونکه په ساپورتی تورکیم پئی بوو ، وه دواي ئه من هس به دزیه وه
خۆم کرد به قونسولخانهی روسدا . له مترجمی قونسولم که یاند ، که
نازر بایجانی بوو ، و زبانی تورکی و فارسی ته زانی ، عه ززی بکات ییاویک
له لایهن ئیسماعیل ئاغا وه ئه یه وئی بیان بینتی . مترجمه که پاش چه ند
ده قیقه به ک هاتمه وه لام و به سه ر چه ند زور و را په و ئیکدا بر دمی زوور ئیکی
گه ورمه وه و داینام ، و به جئیی هیشتم . پاش که میک له گه ل قونسولدا
هاتمه وه لام . قونسول به گه رمی به خیره اتنی کردم و هه وائی ئیسماعیل
ئاغای برسی . ئه وسه له هوی هاتنه که م و داخوازیه کانی سمکوی برسی ،
و منیش دوو راسپارده که م پئی ووتن . پاش بیر کردنه وه یه کی زور ووتی :
« ییویسته ئه گه ل مۆسکۆدا قسه بکهم ، له بهر ئه وه ته گه ر نه توانی لیره
بمئینه وه پاش یه ک ههفته و هه ر له م کاتسه دا وه ره وه بر یاری مۆسکۆت
پئی نه ئیم . » عه رزم کرد که هاتنی من بو (ورمی) هه ر له بهر ئه مه به و
چه ند ییویست بکات ئه مئینه وه .

له کاتی دیاری کراودا چومه وه خزمهت قونسول . فه رموی :
« مۆسکۆ داوای یه که می پئی جئیه جئیی نا کرئی . تپمه چونکه کوردمان
خۆش ئه وئی نامانه وی بیان خه له تئین و بلئین ئه یکه ین ، له بهر ئه وه

نهم داواکاریه رمت نه کهینهوه • دووریش نیه له پاشه روژدا هر ریگ
بکهوین • بهلام بو داوای دووهم رنگه بتوانین • بائسماعیل ناغا
لعمهودوا زووزوو په یوه ندمان له گه لدا بکات بو نهوهی ناگاداری
وه زعی بکه • •

له پاشدا قونسول ووتی : « مزدهشت بدهمی که له زیر زهختی
وولاناندا ینگلین سلیمانی به جی هیستوه و ئیستا (شیخ محمود) حاکمه و
له زیر دسه لاتنی که سدانیه • سه لامیشم پیشکش به شیخ بکه • نه گه
پیاویشمان نارد دهوری (هورامان) بوینی جهنابی شیخ پایارمه تیان
بدات و میان بینی • •

نهم زانیاریانهم به پیاوه که ی ئیسماعیل ناغادا نارد خزمه تی و خوم
گه پرامه وه و له ریگی (مامهش) و (منگوپ) هوه هاتمه پشدر و له ویشنه وه
گه یستمه وه سلیمانی •

که گه یستمه لای جهنابی (شیخ محمود) سلاو ، و راسپارده که ی
قونسول پی گه یاند • وا دیاروو که رووس هیستا که سیان نه نارد بوو بو
خزمه تی • شیخ فرمووی هر کاتیک پیاویان نارد چیان بوئی نه یکم •

نهم ماوه یه دا (فتاح به گ) گه یشتبوه وه خزمه تی شیخ و مزبه ته ی
نابی خوی وه رگرتوو • منیش عه رزم کرد که مزبه ته به منیش بدات
فرمووی و اباشتر و معقول تره که من له پشدر وه ری بگرم •
بهم جووره چوومه وه لای هه باس ناغا و که مزبه ته که یان دامی له ریگی
شه مدنیانه وه گه پرامه وه وان • خوم له (وان) مامه وه و مزبه ته که م

پیشکش به حوکومتی مہرکزی کرد ، و پاش ماوہیہک موافقہنی
نائیم ہات ، بہ لآم درابوومہ دست (سلیمان صبری بہ گی) والی و
قوماندانی وان ہر وہک چون موافقتی نائی فتاح بہگ و ناظم بہگ و
ہندیکی تریش کرابو ، و درابوونہ دست قوماندانی دیار بہ کر •

پاش چہند رۆژیک (رشید جہودت) نہ لایہن ئیسماعیل ئاغاوہ
گہیشتہ (وان) • پیچی وتم : • وہ زعی ئیسماعیل ئاغاباش نیہ ، وہ
ہرچہندہ خسرہوی کورپان داوہتہوہ بہ لآم پارہ کہیان بو نہ گہراندوتہوہ
و کوردہ کانش یارمہتی نادہن لہ بہر ئہوہ پیوستہ چاریکی بو بکری •
منیش بو ئہم مہ بہستہ چوومہ لای (سلیمان صبری) والی و

قوماندان کہ ییویکی باش بوو وہ بہ پیچی توانا حہزی بہ یارمہتی دانسی
کورد و ئیسماعیل ئاغا ئہ کرد • بہ دریزی باسی وہ زعی پەرشانی ئاغام
بو کرد • ئہویش ووتی : • ئیستا ہلکی باشہ کہ بتوانم خزمہنی
ئیسماعیل ئاغابکہم بہو مہرجہی پروا و بتمانہمان پی بکات و گوئی
رایہ لمان بی •

« ئیستا ئاسوری و ئہرمہنیہ کان زووزوو پەلاماری سنووری
موسولمانان ئہدہن ، لہ بہر ئہوہ حوکومتی تورکیا نیازی ہدیہ
بہرہ نگاریان بکات • ئہ گہر ئیسماعیل ئاغا نیازی ہدیہ یارمہ تیمان بدات و
پتہ (وان) پیشوازیہ کی باشی ئہ کم ، چہک و جہ خانہی زوری ئہدہمی و
ہزار ئیرہشی لہ پارہ کہی ئہدہمہوہ ، وہ لہ کانی ہاتنیشیدا الہسہر گہلنی
شتی تر ریک ئہ کہوین • •

دوايش ووتى: « تىستا تپوه له گهل (يوزباشى وهه بى) ياوه رم و (رشيد جهوده تدا) بچن بولاي تاغا و دووسه د ليره شي بوبه ره و رازى بگهن بىت بو (وان) و دلسوزى پيشان بدات • نهمه بو پاشه روژى كورد و تىسما عيل تاغاش باشر ته بى • سوپندى شه ره فيشى بو ته خوم كه نياز م له گهلدا پاكه • »

دووسه د ليره كهى دامى و به ره و لاي تىسما عيل تاغا جو ولاين • نه وهى شياوى باسه كاتى كه مه فرزه كهى تورك اسماعيل تاغاي تالان كرد بوو ده هزار ليرهى تالونيشى لى زهوت كرد بوو ، وه هميشه اسماعيل تاغا داواى نه كرده وه • نهم دوو سه د ليره به نهو ده هزار ليره به بوو •

كه گى شتینه لاي تىسما عيل تاغا به دور و دريژى باسى وه زعمان كرد ، له دوايدا موافقتى كرد كه بچيت بو (وان) هه رچهنده دياريش بوو كه حهز ناكات ، به لام چارى ناچار بوو ، وه ووتيشى : « من له داخسى نهم كورده سه گبابانه به (۲) كه خوم ته خمه باوه شى تور كه وه • نه وان تىستا له م كوپرهدى به دا وه كو قازى كوير به جى يان هيتتووم و خوم تى ناگه بن و بى كه س كه وتووم • »

پاش نهمه تيمه گه پراينه وه (وان) بو تاماده كردنى ته رتباتى يتشوازي كردنى تىسما عيل تاغا •

---

(۲) زور جار چهند وشه به كى « ناشيرين » له م يادداشته دا به رچاو نه كه وىت كه به پتويستم زانپوه وه كو خوى بمينتته وه با وشه شى سه ركاغه زيش نه بن ، چونكه به ته واوى زروف و وه زعى نه فسى قسه كه ره كهى ده رته خات •

((ج • ته قى))

پاش يەك - دوو رۆژ ئىسماعىل ئاغا گەيشت و (سەلىمان صبىرى)
 بە تىپىك سەربازەو چوو بەيرىهەو و بەرئىزو احتراىمىكى زۆرەوە لىسە
 كۆشكىكى گەورەدا مېواندارى كىرد . زۆرى پىئى نەچوۋە لە ھەموو
 لايەكەو كوردەكان ھاتە دەورى و كورپووشيان بۆرد . بەدزىهەو و
 بەچرە سەكو پىئى وتم : « تەماشايان كە ! ھەتا دوئى پوو مەرھەبايان
 لىئى نەئە كىردم كەچى ئىستا وە كو گەمال نەبەر يىمدا ئەكەون . بەلام
 چارم چىە ئە پىئى ئىدارەيان لە گەلدا بىكەم . »

(سەلىمان صبىرى) بەگ تەنگ و جەخانە و ھەزار لىرەى لىسە
 پارەكەى خۆى داىهەو و ووتىشى :

« ھوگومەتى توركىا بىرپارى داوہ كە ھەزار سەربازى تورك بەجلى
 مولىكەو بەھەموو چەك و جەخانەو بەخانە ژىر دەستەو ، ھەروەھا
 رىنگاى بەھەموو عەشاىرەكانىش داوہ كە لە گەلدا بەشدارى بىكەن .
 لەئىرانەو بزووتەو كە دەست پىئى بىكە و ناوچەى خۆتان بگرنەو .
 أحمد ئاغای برات لەجىئى خۆت دانىئى و بەخۆت و ھەموو ھىزتەو
 بچن پۆ جنوب بۆ پارمەتى دانى شىخ محمود و ھەباس ئاغاس و
 ئەوانى تر . »

ئىسماعىل ئاغاس كە ئەم قسانەى بىست وە كو لە دۆزەخەو بىھن پۆ
 بەھەشت گەش بوەو .

لەپاشداوالى وونى : « باجارتى ئەم بىسە بە نەئى بىئىتەو . تىسە
 بگرنەو جىگای خۆتان و خەرىكى تەرتىبات بىن . غىش ھەزار

سهر بازه که له گه‌ل ئه فسهره کاناندا ئه تیرمه (باش قه‌لآ) و ته گیری کۆرینی
جله کانیان ئه کهم ، که هه موو شته کان ته‌واو بوو خۆم له گه‌ل ئه حمهد ته قیدا
دی‌ین بو (باش قه‌لآ) و ئیوش بانگ ئه که یین •• هه ره له ویشه وه ئه توانیت
جولانده وه که ت ده‌ست پی‌یکه ی ••

ئیسماعیل ئاغا زۆر به دلخۆشیه وه گه‌رایه وه جیگای خۆی و (سلیمان
صبری به گ) ده‌ستی کرد به خۆ ئاماده کرن و ره‌وانه کردنی سه‌ربازه کان
بو (باش قه‌لآ) ••

زۆری پی نه‌چوو له گه‌ل سلیمان صبری به گدا چووینه (باش قه‌لآ)
و ئیسماعیل ئاغاش هات ••

ئیمه خه‌ریکی دوا ته‌رتیات بووین ته‌له‌گرامیک هات •• که سلیمان
صبری به گ خۆیندیه وه ره‌نگی تیک چوو ، بانگی کردینه باره‌گای خۆی
و ته‌له‌گرامه‌که ی بو خۆیندینه وه که له‌لایه‌ن مصطفی که‌ماله وه نیرابوو !
تایدا نووسرابوو :

« له‌به‌ر وه‌زعی نیوان وولانان ناچارین بزوو تنه وه که ی ئیسماعیل
ئاغا دوا بخره‌ین •• سه‌ربازه کان بنیره وه وان •• زۆر سه‌لامم بگه‌یه‌نن به
ئیسماعیل ئاغا و ریزی بگرن و هه‌موو هۆیه کی حه‌سانه وه ی بو ئاماده
بکه‌ن •• خوا یار پی له پاشه‌روژدا یارمه‌تی ئه‌ده‌ین •• »

ئیسماعیل ئاغا وه‌کو مردووی لی‌هات ، به‌لام چاری نه‌ما بوو ••
له‌وه‌پاش پی‌ی وتم •• « تازه هه‌رگیز هه‌لی وام ده‌ست ناکه‌ویت ••
هه‌ر ئه‌وه‌نده بچوما یه وه خاکی ئیران و جیگاکانی خۆم بگرتایه وه ئیتر
نده‌که وتمه وه دوا ی سیاسه ته وه •• »

ئاشكرايه كه توركييا جوولانئوه كهئى سمكئوى بؤ ئهوه ئهويست
 ئاسوورى و نهستوريه كانى پئى تهر و توننا بكات كه له
 سهرسورى توركييا دا له گهل له شكري توركدا ، و له جه بههئى
 (جوله ميرگ) و (هوره مار) دا پئكدا هاتبوون و هيرشيان بردبوو .
 بهلام كه له گهل ئينگليز دا ريك كهوت له سه ره ئه وهئى به پئى پهمانىسى
 (بروكسل) نهختى سنور بكيشن ئير وازى له ئيسماعيل ئاغا هئنا .

من له (وان) مامه وه ههتا (عصبه الامم) برپارى دا كه بؤ مهسه لهئى
 ولايه نئى موسل « دهنگ دان » له ناو دانىشتوه كاندا بكرئى . بهم جوره من
 له سه ر پئشيارى حوكومه تئى مه ركه زئى (سليمان صبري بهگ) زانبارى
 و ئاموزگارئى دامئى كه بچمه وه لاي هه باس ئاغاو دوستانئى بؤ ئه وهئى
 له كاتئى هاتئى لئزئه ئى [دهنگ كو كردنه وه] بؤ ناويان دهنگ بؤ توركييا
 به دن . ئه وهئى شياوى باسه (فتاح بهگ) و (ناظم بهگ) يشيان له گهل
 ئه م لئزئه به دا ناردبوو .

چونكه زستانه كهئى سهخت بوو ، و ريگا گيرابوو ناچار به ريگاى
 (سابلاغ) و (سهقز) و (بانهدا) ، وه پاش زهحمه تبه كئى زور گه يشتمه وه
 بشده .

له م كانه دا لئزئه ئى [دهنگ كو كردنه وه] كه هه ر شماره كان
 گه رابوو وه زياتر له گهل ئينگليز - دوسته كاندا دوابوو گه رابوو وه .
 ميش به نامه بهك ئاگادارى (سليمان صبري) م كرد كه لئزئه كه نه هاتوته
 لاي دانىشتوانئى (بشده) و (شارباژير) . ههروه ئاگادارم كرد كه
 زوربه ئى دانىشتوانئى ئه م ناوچانه ئاره زووى سه ره خوئى ئه كهن . تيشم

که یاند که وهك من بزائم (عصبه الامم) بریار لهسهر شه شته شه سات
که به دلی ئینگلیز خوی بی .

پاش همه لای هه باس ناغا مامه وه و چاره پیری ئه نجامه مه کرد .

زوری بی نه چوو دووباره په یوه ندی تورک و کورد تیک چوه وه و
شه پ نه ناویاندا به سه ره و کایه تی (شیخ سعید) دهستی پی کرد .

لهم شه پهی نیوان کورد و تورکدا دووباره ئینگلیز به [دووسه ره]
له گه ل هه ردوو کیاندا نه رویش و له ئه نجامدا له سهر و ولایه تی موسل
له گه ل تورکدا ریک که وتن و کورده کانی به ره لا کرد .

لهم کانه دا له سلیمان صبری به گی والی و قوماندانی وانوه تامه یه کم
و درگرت که تیایدا نووسرابوو : « به داخه وه حوکومه تی تورکیا ناچاره
تستا وازنه ولایه تی موسل به تی . »

« هاوریکانی تو ، مه بهستم له وانان که بوون به نائب ، هه ره که یان له
(نه ده نه) ، (نه زمیر) ، یان له (نهسته مول) له ئه موالی به جیماوی ئه ره مه نه کان
خانویه کی ئه دریتی و به پیی توانای خوشیان وه زیفه یان ئه دریتی ، ئه مه
توش ئه گرته وه ، ئه گه ر ئاره زووی هاتنه وه ت هه یه بو تورکیا وابه مه
پنخوشحال ئه بین ، ئه گه ر نیازی هاتنه وه شت ته ئارزووی خوته . »

من لیکم دایه وه ، چون بتوانم له کاتیکیدا که تورک بهم جوړه خوینی
کورد ئه ریزی من یارمه تی خانوو ، و مووچه له دوژمنی نه ته وه کم
وه ریگرم . که له گه ل هه باس ناغادا لهم باره یه وه دواين ئه ویش هه مه مان

زاپی و • بهم جوړه بریاری نه چوونه نوم دا • هه باس ناغاش
پهوی (أحمد عثمان) ی هه وایر ووه له گه ل ټینگلیز دا ریک کهوت له سه ر
په و مهر جی که به یه ک چاو له گه ل بابه کر ناغادا له تشکیلاتی ټیډاری
پشده ردا ته مانبا بکری •

پشده ز ساو به ک به بی تشکیلات مایه ووه هتا وه زاره تی (جه میل
مه دفعه عی) له لیلی ۱۹۳۳ دا دامه زرا ، هوسا تشکیلاتی ټیډاری ټیډا کرا
و منیش گه پامه ووه سلیمانی •

کۆتایی

[خوینده‌واری به‌ریز ! بوئه‌وهی شیتوهی نووسینی
ئه‌حمده ته‌قی خۆی شاره‌زا بیت ، وا ئه‌م چه‌نده لاپه‌ره‌ی
دواییه وه‌کو چۆن خۆی نووسیه‌ته‌وه به‌بێ ده‌ستکاری
کردن و گۆرینی ووشه و ئیملاکانی ئه‌خه‌مه پێش چاوا]
« ج . ته‌قی »

أمجا به‌پێ ئه‌م یادداشته که به‌صورتیکی مختصر نوسراوه و هموی
حقیقته معلوم ئه‌بی که انگلیز هیچ وه‌قتی به‌راستی استقلالیتی کورد و
کوردستانی نه‌ویستوه و پاش ته‌واو بوونی حربی اولی عالمی ، به‌موفقتی
جولفا ، به‌رغمی ئه‌وه‌ی وعد و وعیدی قطعی هه‌بو له‌ گل زوعه‌ما و کومه‌لی
کوردی کانی شمال ، بوچی به‌ معاهدی سه‌وه‌ر له‌جیاتی کوردستان
ئه‌رمستانی هینایه وجود و اداره و تشکیلاتی کوردستانی جنوبی که له
ریاستی شیخ محموددا تیک هاتبو ، بوچی به‌ قووت و مداخله‌ی نفسی
خویان تیک یان دا و ئه‌گر شیخ محمود باش نه‌بو و قابلیتی ئه‌م ریاسته‌ی
نه‌بوو و پاش اسیری و نفی کردنی ، بوچی تشکیلاتی قهومی که یان تیک
دا و راسته و راست ته‌ طرف حاکمی سیاسی میجر سونه‌وه به‌ صورتیکی
ظالمانه واستبدادانه اداره و استعمال کرا ، خو ئه‌و وقته هیچ ما ئه‌می سیاسی
و دولی نه‌بوو به‌رامبر انگلیز و هه‌ر خوی حساب بوله دونیادا و له‌باشان
ئه‌هالی کوردستانی جنوبی ، له‌ده‌ست ظلم و تجاوزی حاکمه سیاسی کانی
انگلیز و بی معنایی و تجاوزی آثوری و نسطوری کانی مخلص یان که خریک

بوون نه [نهقلته] كه مه بكن به جی نشینی كورده كانی جنوب و به عمومی
 هاتنه حرکت و نهوره بهرامبر اداری انگلیز و قووه تی تورك یان هیایسه
 رواندیز أمجاكه مجبور بوو به اعادهی نظر و شیخ محمودی له أسارت
 هیایه وه سلیمانی كه چی دیسانه وه هیچ شتیکی وهای نه كرد كه جیگای
 اعتماد بی بو شیخ محمود و كورده كان و تنها ههولی نهوهی نه دا كه
 كورده كانی جنوب بكات به گز تور كه كاندا به بی نهوهی سیاست و معامله به گی
 راست بكات له گهل كورده كان و نهورهی مرحوم شیخ سعیدی كوردستانی
 شمالی و شهر و كوشتنی كورد و تورکی به فرصت زانی و به سری له گل
 تور كه كان ريك كهوت و ریگا و فرصنی بو تور كه كان تأمین كرد كه
 له شكری تورك نه استانبول بتوانی به زویی بته سهر كورده كانی دیار بكر و
 موفق بی به سه ریانا و له جیگای نهوهی یارمه تی كورده كان
 بدات و له سهر ولایتی موصل له گل تور كه كان ريك كهوت و همو
 ملتی كورده كانی شمال مجبور كرد كه بچنه وه باوهش تورکی دوشمنی
 خونین یان و سید طهی مخلص و فداکاری حوشی له بهر آرزوی تور كه كان
 مجبور كرد كه له رواندیز نه مینی و التجای كرد به حكومی ایران و محو
 گرایه وه و له گل وقایعی شهشی ایلول و بزوتنه وه زمانی متصرفتی میرلوا
 بهاءالدین نوری و سائره كه هموی اثباتی نهوه نه كات كه هیچ وه قسی
 انگلیز بو استقلالیتی كورد و كوردستان به راستی نه جولاهه ته وه و هه رچی
 كردووه بو پیش كهوتنی سیاست و مصلحت خوی و به صورتیکی وقتی
 بووه و نویسنه كانی [مسز بیل]^(۱) و (میجر هدمونس) كه شاهدی نه م
 حاله بوون اثباتی نه م نویسنه نه كات و له خطبه و قصه كردنیکی شهید و

(۱) دیاره مه بهستی له مس بیله ، نهك مسز بیله ، « ج ۰ ت »

زعيمی کورد قاضي محمد له مهاباد هاواری کردبو لهدهست انگلیز و فرموبوی ایمه لهم گوشه‌ی کوردستانه‌دا هیلانه‌یه کمان بو خومان پیک هئاوه که چی انگلیز به‌همو قووت و سیاست یانه‌وه خهریکن ئهم هیلانه‌مان بروخین و لیمان تیک بدن والحاصل معلومی همو کهسه نفوذی حاکمه زور تأیری هه‌یه بو گورینی حه‌ق و حقیقت له‌ناو مَجْتَمَع دا له‌گل ئه‌مشا که خوی مسئولی ئهم همو به‌ر به‌ره‌کانی و ناریکی و بی بهشی ئهم قه‌ومه کورده بووه که چی به‌دعا بهی خویان و به تأیری پروپاغانده‌ی بعض له‌هام پاکانی و اغفال کراوه و هموشتیکی تیک داوه و یاخود کورد له‌گل تورک رابطه‌ی هه‌بووه به‌م نوعه مسؤولیتی هه‌مو شتیگ که‌وتوته سهر شانی کورده‌کان که به‌کتری پی‌وه اتهام بکه‌ن حقیقت یان لی وون بی و هدر له تفرقه و بی باوهری‌دا بمین به‌رامبر به‌یه‌کتری •

ته‌واو

زۆر سوپاس بو کاک (فه‌می قه‌فتان) ی به‌رئز که ئه‌رکی چلب کردنی ئهم یادداشته‌یه خسته سهر شانی خۆی • خوا ییای و امان بو زیاد بکات • زۆر سوپاسیش بو کاک‌کی خۆشنووس (فه‌رید عه‌زیز) ی به‌رئز که خه‌ته‌کانی نووسی •

• ج • ته‌قی •